

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Факультет іноземних мов
Кафедра англійської філології та методики навчання англійської мови

Кваліфікаційна робота

МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ
ПРОДУКТИВНИХ НАВИЧОК НА ОСНОВІ СИСТЕМИ ВПРАВ І
ЗАВДАНЬ ДЛЯ ПИСЬМА ТА ГОВОРІННЯ

Спеціальність 014 Середня освіта
Предметна спеціальність 014.021 (Мова та зарубіжна література
(англійська))
Освітня програма «Середня освіта (Англійська мова,
німецька/французька мови та літератури, зарубіжна література)»

Здобувача другого (магістерського)
рівня вищої освіти
Сосінської Каріни Орестівни

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:
кандидат філологічних наук, доцент
Бабій Людмила Богданівна

РЕЦЕНЗЕНТ:
кандидат педагогічних наук, доцент
Лещук Галина Василівна

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОДУКТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ	8
1.1. Поняття та сутність продуктивних умінь у навчанні іноземних мов.....	9
1.2. Психолого-педагогічні особливості розвитку усних і письмових продуктивних умінь у старшокласників.....	12
1.3. Роль комунікативного та діяльнісного підходів у навчанні продуктивних видів мовленнєвої діяльності.....	18
Висновки до 1 розділу	26
РОЗДІЛ 2. СИСТЕМА ВПРАВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ	27
2.1. Принципи добору та класифікація вправ для навчання письма і говоріння.....	27
2.2. Етапи формування продуктивних умінь: від підготовчих до творчих завдань	30
2.3. Інтерактивні методи у розвитку письмових і усних продуктивних умінь.....	35
2.4. Застосування цифрових ресурсів та онлайн-інструментів у навчанні письма і говоріння.....	43
Висновки до 2 розділу	49
РОЗДІЛ 3. ПРОБНЕ НАВЧАННЯ ТА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ВПРАВ	51
3.1. Організація та методика проведення педагогічного експерименту.....	51
3.2. Критерії та методи оцінювання сформованості продуктивних умінь.....	54
3.3. Аналіз результатів експериментального навчання та рекомендації	57
Висновки до 3 розділу	61
ВИСНОВКИ	62
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65
ДОДАТКИ	70

ВСТУП

У сучасних умовах стрімкого розвитку міжкультурної комунікації та глобальних освітніх процесів особливого значення набуває формування в учнів умінь ефективно та грамотно використовувати іноземну мову в усному й письмовому спілкуванні. Продуктивні види мовленнєвої діяльності - письмо і говоріння - є ключовими складовими іншомовної комунікативної компетентності, оскільки вони забезпечують здатність висловлювати думки, аргументувати позицію, вести діалог та створювати письмові висловлювання відповідно до норм мови, що вивчається. Для старшокласників, які перебувають на етапі активного становлення особистості й професійного самовизначення, володіння цими вміннями стає не лише навчальною потребою, але й важливим інструментом подальшої соціалізації.

Формування продуктивних умінь у старшокласників пов'язане з низкою труднощів, серед яких - обмежений досвід створення структурованих текстів, недостатній рівень автоматизованості мовних навичок, труднощі в логічному викладі думок, мовленнєва інертність та страх помилки. Нерідко учні старшої школи демонструють фрагментарність висловлювань, труднощі в доборі мовленнєвих засобів, недостатню стилістичну гнучкість і слабо розвинену навичку аргументації. Ці проблеми активно досліджуються багатьма українськими та зарубіжними науковцями, які підкреслюють важливість системності вправ та впровадження діяльнісного, комунікативного й особистісно орієнтованого підходів до навчання продуктивних видів мовлення.

Попри значну кількість досліджень, низка аспектів проблеми все ще потребує уточнення та практичної перевірки. Зокрема, недостатньо вивченими залишаються питання ефективного поєднання різних типів вправ - підготовчих, тренувальних та творчих - у єдину методичну систему, спрямовану на розвиток як письмових, так і усних умінь старшокласників.

Окремої уваги потребує також інтеграція на уроках іноземної мови цифрових платформ, проєктної діяльності та інтерактивних форм роботи, що забезпечують підвищення мотивації та залученості учнів. Не менш актуальним є питання експериментальної перевірки дієвості такої системи вправ у реальному навчальному процесі.

Актуальність дослідження зумовлюється необхідністю розробки та впровадження сучасної, методично обґрунтованої системи вправ, яка сприятиме формуванню в учнів старших класів цілісних продуктивних мовленнєвих умінь, підвищуватиме їхню комунікативну компетентність і відповідатиме вимогам Нової української школи та Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти.

Мета дослідження полягає у розробці та експериментальній перевірці методики формування продуктивних умінь учнів старших класів на основі системи вправ для розвитку письма та говоріння, з урахуванням психолого-педагогічних особливостей учнів і сучасних освітніх підходів.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати такі завдання:

1. проаналізувати поняття продуктивних умінь та особливості їх формування в учнів старших класів;
2. з'ясувати психолого-педагогічні чинники, що впливають на розвиток письмових і усних навичок старшокласників;
3. обґрунтувати роль комунікативного, діяльнісного та компетентнісного підходів у формуванні продуктивних видів мовлення;
4. розробити систему вправ для розвитку продуктивних умінь старшокласників;
5. експериментально перевірити її ефективність та проаналізувати отримані результати.

Об'єкт дослідження - процес формування продуктивних умінь учнів старших класів у навчанні іноземної мови.

Предмет дослідження - система вправ для розвитку письма і говоріння в старшокласників.

Методи дослідження: аналіз психолого-педагогічної і методичної літератури; порівняння, узагальнення і класифікація теоретичних положень; метод педагогічного спостереження; анкетування; аналіз письмових та усних робіт учнів; педагогічний експеримент; кількісна та якісна обробка результатів.

Наукова новизна роботи полягає у тому, що в ній обґрунтовано та розроблено методично цілісну систему вправ, спрямовану на паралельний розвиток письмових і усних продуктивних умінь старшокласників, а також експериментально підтверджено її ефективність.

Апробація результатів - основні положення та результати магістерського дослідження були апробовані у процесі педагогічної практики в закладі загальної середньої освіти. Розроблена система вправ для розвитку письмових і усних продуктивних умінь учнів старших класів упроваджувалася в навчальний процес під час уроків англійської мови. Частина теоретичних напрацювань нашого дослідження представлена у статті «Розвиток усного мовлення старшокласників через діяльнісний підхід» Магістерського наукового вісника Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка та в тезах і доповіді на IV Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Мова, освіта, наука сучасності: виклики міжкультурної комунікації» 22-23 листопада 2024 р., м.Тернопіль.

Практичне значення полягає у можливості використання розробленої системи вправ на уроках англійської мови у старшій школі, а

також у підготовці вчителів, створенні методичних матеріалів та впровадженні інтерактивних технологій навчання продуктивних видів мовлення.

Структура роботи визначається логікою дослідження. Магістерська робота складається зі вступу, трьох розділів із висновками, списку

використаних джерел та додатків. Перший розділ присвячено теоретичним засадам формування продуктивних умінь старшокласників. У другому подано розроблену систему вправ та методичні підходи до її застосування. У третьому розділі висвітлено організацію, перебіг та результати педагогічного експерименту.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми формування продуктивних умінь учнів старших класів, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, окреслено застосовані методи, а також описано наукову новизну та практичне значення магістерської роботи.

У **першому розділі** розкрито поняття та сутність продуктивних умінь у контексті навчання іноземної мови, подано їхню класифікацію, висвітлено психолого-педагогічні особливості розвитку письма й говоріння у старшокласників, а також проаналізовано роль комунікативного та діяльнісного підходів у формуванні цих умінь. До того ж окреслено основні сучасні методики навчання продуктивних видів мовленнєвої діяльності.

Другий розділ присвячений розробці та теоретичному обґрунтуванню системи вправ для розвитку письмових і усних умінь старшокласників. У ньому визначено принципи добору вправ, подано їхню класифікацію, описано етапи формування продуктивних умінь — від підготовчих до творчих, а також проаналізовано можливості інтерактивних методів, проєктної діяльності та цифрових ресурсів для підсилення ефективності навчання.

У **третьому розділі** подано організацію, зміст і хід педагогічного експерименту, метою якого було перевірити ефективність розробленої системи вправ. Розкрито критерії та методи оцінювання сформованості продуктивних умінь, проаналізовано результати експериментального навчання й запропоновано відповідні педагогічні рекомендації.

У **висновках** узагальнено результати проведеного дослідження, сформульовано основні теоретичні положення та визначено практичні

наслідки впровадження запропонованої системи вправ у навчальний процес старшої школи.

Список використаних джерел включає визначені наукові праці українських та зарубіжних дослідників із методики навчання іноземних мов, психології та педагогіки, а також сучасні документи й рекомендації у сфері мовної освіти. Робота доповнена рисунками, таблицями та схемами, які ілюструють теоретичні положення й результати експериментального дослідження.

Додатки містять зразки анкет, фрагменти розроблених вправ, матеріали для передекспериментального та післяекспериментального оцінювання продуктивних умінь учнів, а також додаткові методичні матеріали, що відображають організацію педагогічного експерименту.

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ПРОДУКТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

Сучасна лінгводидактика визначає формування продуктивних умінь як одне з ключових завдань навчання іноземних мов у старшій школі. В умовах глобалізації та зростання ролі міжкультурної комунікації важливо не лише оволодіти мовною системою, а й навчитися ефективно використовувати її у письмовій та усній формах. Тому проблема розвитку продуктивних видів мовленнєвої діяльності - письма та говоріння - набуває особливої актуальності. Вона потребує комплексного підходу, що поєднує психолого-педагогічні, методичні та лінгвістичні аспекти.

Розвиток продуктивних умінь у старшокласників пов'язаний із формуванням здатності самостійно створювати висловлювання відповідно до комунікативного наміру, ситуації спілкування та мовних норм. Це вимагає сформованості мовних, мовленнєвих і соціокультурних компетентностей, а також уміння інтегрувати знання з різних сфер для побудови змістовних, логічно структурованих висловлювань. Отже, навчання письма та говоріння не може обмежуватися лише засвоєнням граматичних структур чи лексичного матеріалу - воно має бути спрямоване на розвиток мисленнєвої діяльності, творчості та мовленнєвої ініціативи учнів.

Формування продуктивних умінь у процесі навчання іноземних мов є однією з основних цілей сучасної педагогічної практики, що орієнтується на активну участь учнів у мовленнєвому процесі через практичне застосування мови. Продуктивні уміння, такі як усне і письмове мовлення, складають важливу складову мовленнєвої компетенції і забезпечують учням можливість ефективно взаємодіяти в реальних комунікативних ситуаціях. Їх формування є надзвичайно важливим на етапі старшої школи, коли учні вже мають певний рівень знань і навичок, а також здатність до рефлексії та самостійної роботи. Для досягнення цієї мети необхідно застосовувати системний підхід, що включає теоретичні засади, практичні методи та різноманітні вправи, які сприяють розвитку мовленнєвих умінь у старшокласників.

1.1. Поняття та сутність продуктивних умінь у навчанні іноземних мов

У контексті навчання іноземної мови продуктивні види мовленнєвої діяльності - усне і письмове мовлення - є основними засобами реалізації комунікативного підходу, який, згідно з Концепцією нової української школи (2016), передбачає формування здатності учнів до вільного висловлення власних думок, почуттів і намірів іноземною мовою.

Продуктивні вміння формуються на основі мовних знань (лексичних, граматичних, фонетичних) і мовленнєвих навичок, які трансформуються в здатність створювати зв'язні, логічно оформлені висловлювання. Як зазначає Т.І. Пастушенко у своїй статті «Формування продуктивних видів мовленнєвої діяльності у школярів у процесі вивчення іноземної мови», продуктивні вміння є синтетичним результатом когнітивної, мовленнєвої та психологічної активності учнів, що забезпечує не лише засвоєння мови, а й розвиток особистості [45, с. 87].

До продуктивних умінь традиційно відносять:

- Усне мовлення (говоріння) - діалогічне й монологічне мовлення;
- Письмове мовлення - створення письмових висловлювань різних жанрів (лист, есе, повідомлення, інструкція тощо).

Усне мовлення передбачає миттєву реакцію на мовленнєву ситуацію, а отже - сформованість мовленнєвих стратегій. Письмо, у свою чергу, дозволяє продумати структуру тексту, але вимагає сформованого вміння організовувати інформацію, дотримуватись логіки викладу та відповідних мовних норм.

Як вказує Н.М. Костюк у статті «Теоретичні основи формування продуктивних мовленнєвих умінь у старшокласників» [18, с. 44], продуктивне мовлення слід розглядати як результат активного залучення учня до комунікативної діяльності, що базується на поєднанні внутрішньої мотивації, сформованих мовленнєвих зразків і комунікативного досвіду.

Дослідження показують, що продуктивні навички (усне і письмове мовлення) мають такі характерні риси.

- вони передбачають створення (а не лише сприйняття) мовлення - учень виступає як «виробник» висловлювання, а не лише споживач.
- вони передбачають інтеграцію кількох компонентів: мовної системи (лексика, граматики, фонетика/орфографія), стратегій мовленнєвої діяльності, соціокультурного контексту.
- вони вимагають свободи вибору, активності, рефлексії з боку учня - тобто не просто копіювання зразків, а творча трансформація мови.
- вони тісно пов'язані з контекстом використання мови: зміст, ситуація, мета, адресат визначають форму й зміст висловлювання.

У старшій школі продуктивні вміння формуються в умовах зростаючої здатності до аналітичного мислення, абстрагування та рефлексії. Це дає змогу вводити складніші мовні конструкції та тексти для обговорення, використовувати письмові завдання творчого характеру, аргументовані висловлювання, дебати, публічні виступи. Наприклад, А.О. Вдовиченко у статті «Формування продуктивних умінь у старшокласників в умовах профільного навчання» [22, с.189] підкреслює, що на цьому етапі ефективними є завдання, які поєднують мову і зміст: проекти, публіцистичні тексти, презентації, рецензії.

Формування продуктивних умінь є неможливим без взаємодії з рецептивними видами мовленнєвої діяльності - читанням і аудіюванням. Як підкреслює О.В. Євтушенко у статті «Інтегративний підхід до формування продуктивних умінь у вивченні іноземної мови» [13, с. 56], сприймання зразків мовлення у вигляді автентичних текстів та аудіоматеріалів виступає моделлю для створення власного висловлювання, а також збагачує мовний запас і розширює мовленнєвий досвід учнів.

Психолого-педагогічні аспекти також відіграють важливу роль у формуванні продуктивних умінь. Наприклад, дослідження, проведене в Данії, показало, що розвиток стилю письма учнів середньої школи є складним

процесом, який вимагає часу та підтримки з боку викладачів. Це підкреслює важливість індивідуального підходу до кожного учня та створення сприятливого навчального середовища.

Незважаючи на важливість продуктивних умінь, їх формування залишається одним із найскладніших аспектів навчання. Причини цього - брак мовного середовища, недостатній час на практику говоріння та письма, а також орієнтація багатьох навчальних програм на тестування знань, а не на розвиток мовленнєвої компетенції. Для подолання цих проблем сучасні дослідження пропонують застосування інтерактивних технологій, проєктного навчання та цифрових платформ, які сприяють активному мовленнєвому середовищу.

Формування продуктивних умінь у навчанні іноземних мов тісно пов'язане з психолінгвістичними процесами, що відбуваються під час мовленнєвої діяльності. Зокрема, Андрієць О.М. у своїй роботі "Психолінгвістичні засади формування дискурсного мовлення старшокласників" зазначає, що розвиток дискурсного мовлення вимагає інтеграції когнітивних, емоційних та мовленнєвих компонентів, що забезпечує ефективне спілкування в різних контекстах [11, с. 68].

Це підкреслює важливість врахування психологічних особливостей учнів при розробці методик навчання, спрямованих на розвиток продуктивних умінь.

Інтегративний підхід до навчання іноземних мов передбачає поєднання різних видів мовленнєвої діяльності та міжпредметних зв'язків для досягнення більшої ефективності у формуванні продуктивних умінь. Згідно з дослідженням, представленим у статті "Інтегративний підхід до підготовки кваліфікованих фахівців", такий підхід сприяє розвитку комунікативної компетентності, оскільки дозволяє учням застосовувати мовні знання в різних ситуаціях та контекстах [2, с. 10]. Це особливо актуально для старшокласників, які готуються до професійної діяльності та потребують вміння ефективно комунікувати в різних сферах.

Позакласна діяльність також відіграє важливу роль у формуванні продуктивних умінь. Як зазначає В.Д. Попов у статті "Формування мовленнєвої культури старшокласників у позакласній діяльності", участь учнів у різноманітних заходах, таких як дебати, театральні постановки, мовні клуби, сприяє розвитку їхніх мовленнєвих навичок та вмінь, а також підвищує мотивацію до вивчення іноземної мови [6, с. 59].

Таким чином, формування продуктивних умінь у навчанні іноземних мов є багатограним процесом, який вимагає врахування лінгвістичних, психолого-педагогічних та технологічних аспектів. Ефективне навчання повинно поєднувати теоретичні знання з практичними вправами, індивідуальним підходом та використанням сучасних технологій для досягнення високого рівня комунікативної компетентності учнів.

1.2 Психолого-педагогічні особливості розвитку усних і письмових продуктивних умінь у старшокласників.

Період старшої школи є визначальним етапом у процесі формування продуктивних мовленнєвих умінь, адже саме в цей час відбувається активний розвиток когнітивних, соціальних і комунікативних компетентностей учнів. Старшокласники поступово переходять від відтворення готових мовленнєвих моделей до самостійного створення зв'язних письмових та усних висловлювань, що відповідає принципам автономії та рефлексії у навчанні. У цей віковий період формується вміння планувати мовленнєву діяльність, аналізувати власне мовлення, добирати відповідні мовні засоби, дотримуючись норм лексичної, граматичної та стилістичної коректності.

Науковці підкреслюють, що навчання продуктивних видів мовленнєвої діяльності повинно враховувати вікові та психолінгвістичні особливості учнів старшої школи: розвиток абстрактного мислення, потребу в самовираженні, прагнення до соціального схвалення та визнання. У цьому віці формується так звана авторська агентність - здатність планувати, редагувати та осмислювати

власне мовлення, що є важливою умовою розвитку письмових умінь. Учні починають усвідомлювати письмо не лише як засіб передачі інформації, а як інструмент пізнання й самоідентифікації.

Розвиток письма у старшокласників має поетапний характер і включає формування стратегій планування, продукування та редагування тексту. Модель Self-Regulated Strategy Development передбачає поступове оволодіння стратегіями: «планування - створення чернетки - редагування», які формують у здобувачів здатність до самоконтролю та критичного аналізу власного тексту. Метаналітичні дослідження підтверджують високу ефективність цього підходу (ефект ≈ 0.82 для вікової групи 10–18 років) [54, с. 117].

Письмові завдання типу *Writing to Learn* стимулюють розвиток критичного мислення, адже сприяють осмисленню змісту навчального матеріалу через письмову діяльність. Учні не лише засвоюють інформацію, а й переосмислюють її у власному контексті, що сприяє формуванню когнітивної гнучкості. Значну роль у розвитку письма відіграє жанровий підхід, представлений у працях [49, с. 90], який акцентує на навчанні структури текстів різних жанрів - від описових до аргументативних та аналітичних. Такий підхід дозволяє учням усвідомлювати ціль, адресата та функцію висловлювання.

У письмі важливо також формувати навички узагальнення, конспектування та перефразування. Павлова зазначає, що вміння структурувати матеріал і виражати його у письмовій формі сприяє розвитку мовленнєвого інтелекту й індивідуального стилю мовлення [14, с. 116]. Робота з текстами різних типів - аналітичними, рефлексивними, есеїстичними - розвиває в учнів стилістичну чутливість і мовну естетику, що є невід'ємною складовою високої мовної культури.

Формування усних навичок у старшій школі виходить за межі простого відтворення граматично правильних фраз. Йдеться про створення умов для реальної комунікації, де учень виступає активним учасником обговорення, дискусії чи публічного виступу. Метод Task-Based Language Learning

вважається одним із найефективніших у цьому аспекті, оскільки передбачає виконання практичних комунікативних завдань - дебатів, інтерв'ю, рольових ігор, презентацій. Такі завдання сприяють розвитку спонтанного мовлення, швидкості мовленнєвих реакцій і гнучкості мислення [55, с. 14].

З позиції психолінгвістики, усна взаємодія є механізмом розвитку когнітивних процесів: мислення структурується через мовлення, а мова, у свою чергу, удосконалюється через мислення. Під час усного спілкування створюються умови для обміну думками, колективного пошуку рішень і корекції мовленнєвих помилок через взаємне оцінювання висловлювань. Така форма діяльності активізує метарефлексію, знижує рівень тривожності й сприяє зростанню мовленнєвої впевненості.

Розвиток продуктивних умінь у старшокласників супроводжується певними труднощами: страхом публічного виступу, тривогою перед помилками, зниженням самооцінки. Як зазначає З. Дернеї, подолання цих бар'єрів можливе через створення підтримувального навчального середовища, де помилка розглядається як елемент розвитку, а не як поразка [69, с.180]. Практики взаємної допомоги, рефлексії та поступового ускладнення завдань сприяють формуванню впевненості та мотивації до мовленнєвої діяльності.

Водночас, ефективне навчання письма й усного мовлення вимагає врахування культурного контексту. Підхід Culturally Relevant Teaching [42, с. 55] наголошує на важливості використання тем, що відображають життєвий досвід учнів, їхні традиції та цінності. Це підсилює мотивацію, сприяє самовираженню та формує внутрішню залученість до процесу навчання.

Сучасна методика формування продуктивних умінь не може ігнорувати цифрові технології. Використання блогів, подкастів, відеоесе, онлайн-дискусій створює середовище для реального спілкування і формує мультимодальну грамотність. Такі завдання розвивають здатність учнів узгоджувати вербальні, візуальні та звукові ресурси, що особливо важливо в епоху цифрових медіа. Колаборативні форми навчання дозволяють учням створювати спільні тексти, редагувати їх і обговорювати результати.

Письмо і говоріння взаємопов'язані: опанування письмових стратегій сприяє кращому усному висловлюванню, а діалогічне мовлення - розвитку рефлексії у письмі. Ефективне навчання продуктивних умінь передбачає поєднання стратегічного, жанрового, комунікативного й культурно релевантного підходів, використання ІКТ та створення безпечного, мотивуючого навчального середовища.

Проблема формування продуктивних умінь у процесі навчання іноземної мови має не лише лінгвістичний, а й виразний психолого-педагогічний вимір. Продуктивна мовленнєва діяльність - це не просто відтворення засвоєних мовних зразків, а творчий процес породження нового висловлювання, який потребує активізації когнітивних, емоційних і соціальних механізмів особистості. Як зазначає Т.І. Пастушенко, продуктивні вміння формуються в результаті інтеграції знань, навичок, мотивації та особистісного досвіду, що забезпечує учневі здатність самостійно реалізовувати комунікативні наміри іноземною мовою [15, с. 78].

З психолого-педагогічного погляду, розвиток продуктивних умінь у старшокласників ґрунтується на кількох ключових аспектах: мотиваційному, когнітивному, емоційно-вольовому та соціально-комунікативному. Кожен із них визначає рівень готовності учня до активної іншомовної діяльності та якість створюваних висловлювань.

Мотивація є центральним чинником, що впливає на ефективність формування продуктивних умінь. Саме мотиваційний компонент визначає інтенсивність, тривалість і спрямованість мовленнєвої діяльності. Для старшокласників внутрішня мотивація до спілкування іноземною мовою часто базується на потребі самореалізації, пізнавальному інтересі та бажанні інтегруватися у глобальний культурний простір. Педагогічне завдання вчителя полягає у створенні ситуацій, у яких учень відчуває успіх, бачить практичну цінність знань і може виразити власну позицію. Мотивація підсилюється через діяльнісні форми навчання - проєкти, рольові ігри, дебати, творчі письмові завдання. Такі види діяльності поєднують

елементи самовираження, соціальної взаємодії та навчальної автономії, що стимулює внутрішній інтерес до мови.

Формування продуктивних умінь тісно пов'язане з розвитком когнітивних процесів - пам'яті, мислення, уваги, уяви та мовної свідомості.

Продуктивне мовлення передбачає послідовність психічних дій: планування висловлювання, добір мовних засобів, структурування змісту, перевірку й корекцію результату. Ці операції потребують високого рівня свідомого контролю й аналітичного мислення. Як зазначає Дж. Гармер, когнітивний компонент особливо важливий під час навчання письма, адже створення тексту вимагає мисленнєвого конструювання ідей, логічного зв'язку речень та урахування норм жанру. Під час говоріння цей процес відбувається більш спонтанно, однак також базується на внутрішньому плануванні та прогнозуванні мовленнєвої ситуації [61, с. 98].

Розвиток когнітивних умінь старшокласників - одна з провідних умов успішного оволодіння іншомовним мовленням. Учитель має не лише формувати мовленнєві навички, а й розвивати у здобувачів здатність аналізувати, порівнювати, робити висновки, узагальнювати мовний матеріал.

Процес іншомовного мовлення завжди супроводжується емоційними реакціями, почуттями впевненості або тривоги, успіху чи невдачі. Емоційний комфорт учня є однією з найважливіших передумов ефективного навчання мови. Страх помилки або негативної оцінки може блокувати спонтанність і творчість, що особливо помітно під час говоріння. Тому важливо створювати підтримувальне середовище, де учень має право на помилку, отримує конструктивний зворотний зв'язок і поступово долає психологічний бар'єр.

Вольові процеси, зокрема самоконтроль, цілеспрямованість і наполегливість, формуються через рефлексію власної діяльності. Розвиток автономії в навчанні тісно пов'язаний із готовністю брати відповідальність за власний результат. Це можна досягти через ведення мовного портфоліо,

самооцінювання та індивідуальні проєкти, що спонукають учня до саморозвитку [5, с. 73].

Соціально-комунікативний аспект

Мовлення є насамперед соціальним явищем, тому продуктивні вміння формуються у процесі взаємодії. У роботах Дж. Річардса і Т. Роджерса підкреслюється, що соціальна взаємодія створює умови для реальної комунікації, а отже - для розвитку говоріння та письма як цілісних комунікативних актів. У групових формах роботи старшокласники не лише практикують мовні структури, а й формують уміння співпраці, аргументації, критичного мислення [9, с. 58].

Велику роль відіграють позакласні форми навчання - мовні клуби, театральні гуртки, дебатні турніри - у розвитку продуктивних умінь. Саме ці форми створюють ситуації реального спілкування, де мовлення набуває автентичного характеру.

Психолого-педагогічні основи розвитку продуктивних умінь передбачають створення певних педагогічних умов:

1. **Особистісно орієнтоване навчання** - урахування індивідуальних стилів навчання, рівня підготовки та потреб кожного учня.
2. **Комунікативна спрямованість** - навчання, орієнтоване на реальні цілі спілкування, а не лише на засвоєння мовного матеріалу.
3. **Рефлексивність і саморегуляція** - розвиток уміння оцінювати власне мовлення, виявляти помилки та вдосконалювати результат.
4. **Позитивний емоційний клімат** - створення атмосфери підтримки, довіри й поваги.
5. **Інтерактивність** - використання ігор, рольових ситуацій, проєктів, цифрових платформ, які стимулюють автентичну комунікацію.

Сучасні дослідження [57, с. 90] показують, що навчання, яке враховує психолого-педагогічні чинники, сприяє розвитку не лише мовленнєвої, а й загальної комунікативної, соціокультурної та стратегічної компетентності. У

результаті учні набувають здатності не просто використовувати мову, а й робити це усвідомлено, творчо та ефективно в різних контекстах.

Ефективне формування говоріння й письма можливе лише за умови, якщо навчальний процес спирається на особистісно орієнтований, діяльнісний і комунікативний підходи, забезпечує позитивний психологічний клімат та надає учням можливість для самовираження, рефлексії й співпраці. Усе це створює підґрунтя для розвитку справжньої іншомовної комунікативної компетентності старшокласників.

1.3. Роль комунікативного та діяльнісного підходів у навчанні продуктивних видів мовленнєвої діяльності

Розвиток продуктивних умінь - говоріння та письма - є ключовою складовою формування іншомовної комунікативної компетентності. У сучасній методиці навчання іноземних мов провідними визнано комунікативний та діяльнісний підходи, які забезпечують практичну спрямованість навчання, орієнтуючи його не лише на засвоєння мовної системи, а передусім - на використання мови як засобу спілкування, самовираження і співпраці.

Комунікативний підхід ґрунтується на ідеї, що мова вивчається найефективніше тоді, коли вона використовується в реальному або наближеному до реального спілкуванні. Як зазначає Дж. Річардс, головна мета цього підходу - розвиток здатності передавати та розуміти смисли, а не просто оперувати граматичними структурами [19, с. 117].

У центрі комунікативного навчання стоїть комунікативна компетентність, що включає не лише лінгвістичний, але й соціолінгвістичний, дискурсивний, стратегічний і соціокультурний компоненти. Ці складові забезпечують учням уміння ефективно спілкуватися в різних контекстах, вибираючи адекватні мовні засоби для конкретної ситуації.

Відповідно до цього підходу, навчання письма та говоріння має бути смислово орієнтованим: учні виконують завдання, у яких мова служить засобом досягнення певної мети - переконати, пояснити, домовитися, розповісти або описати подію. Такий формат наближає навчальне спілкування до реального життя, сприяє розвитку мовленнєвої спонтанності та гнучкості [35, с. 67].

Важливою умовою ефективності комунікативного підходу є наявність комунікативного завдання, у якому учень має інформаційний дефіцит і мусить використати мовні засоби для заповнення цього дефіциту. Саме це стимулює автентичне використання мови, знімаючи штучність навчальних ситуацій.

У процесі формування навичок говоріння комунікативний підхід передбачає створення ситуацій, де учні виступають активними суб'єктами спілкування. Такі форми, як діалоги, рольові ігри, дискусії, інтерв'ю, дебати, мініпрезентації, сприяють розвитку монологічного та діалогічного мовлення. Учень не лише відтворює готові мовні зразки, а й навчається імпровізувати, аргументувати й відстоювати власну позицію.

Говоріння є найскладнішою навичкою, адже вимагає одночасного контролю над лексикою, граматиною, вимовою та змістом. Комунікативні методи допомагають зменшити напруження, оскільки головний акцент робиться не на безпомилковості, а на змістовності спілкування. Таким чином, знижується тривожність і підвищується впевненість учнів у власних силах.

Застосування автентичних ситуацій спілкування (наприклад, обговорення новин, планування подорожі, симуляції інтерв'ю на роботу) допомагає формувати мовленнєві стратегії, необхідні для реальної комунікації. Крім того, комунікативний підхід сприяє розвитку соціальних і міжкультурних навичок, адже учні вчаться вести діалог з урахуванням культурних норм і контексту.

Письмо в межах комунікативного підходу розглядається не лише як засіб перевірки знань, а як інтерактивний процес спілкування. Як зазначає В. Хедж,

навчання письма має спрямовуватися на розвиток уміння створювати тексти з конкретною метою та для певної аудиторії. Учень повинен розуміти, кому він пише, чому і як найкраще донести свою думку [37, с. 15].

У межах цього підходу широко використовується процесне письмо, що включає етапи планування, створення чорновика, редагування, обговорення та фінального представлення тексту. Це допомагає учням усвідомити структуру тексту, організацію ідей, розвинути навички саморедагування та рефлексії.

Комунікативний підхід у письмі також передбачає використання автентичних жанрів - листів, есе, звітів, блогів, відгуків, повідомлень - замість абстрактних граматичних вправ. Це дозволяє учням відчувати практичну цінність письмової діяльності й підвищує їхню мотивацію.

Діяльнісний підхід визначений у CEFR [19, с. 54], розглядає учня як соціального актора, який виконує комунікативні завдання для досягнення певної мети. У центрі цього підходу - діяльність, що має практичний, ціннісний і соціальний зміст.

На відміну від традиційних підходів, де учень є пасивним споживачем інформації, діяльнісний підхід робить його активним учасником навчального процесу, який планує, виконує, аналізує й оцінює свою діяльність. Це відповідає принципам автономного навчання і формує вміння навчатися протягом життя [62, с. 89].

У навчанні говоріння діяльнісний підхід реалізується через Task-Based Learning, коли учні виконують комунікативні завдання: підготовка виступу, обговорення проєкту, розв'язання проблемної ситуації. Під час виконання завдання мова стає інструментом досягнення мети, а не самоціллю.

У письмі діяльнісний підхід проявляється у створенні практично значущих продуктів - наприклад, листів до партнерських шкіл, постів у блозі, соціальних кампаній, шкільних газет, мультимодальних презентацій. Такі завдання формують не лише мовні, а й соціальні, цифрові та культурні компетентності.

Комунікативний і діяльнісний підходи не суперечать, а доповнюють один одного. Перший забезпечує мотиваційну та змістову основу спілкування, другий - структуру та динаміку діяльності. У поєднанні вони створюють цілісну модель навчання, у якій учень навчається діяти мовою, а не лише про неї говорити.

Синтез комунікативного й діяльнісного підходів дозволяє досягти найвищого рівня мовленнєвої автономії та творчості. Учні набувають уміння не просто продукувати мовлення, а застосовувати його в реальних, соціально значущих контекстах.

Ідеї, що лежать в основі комунікативного та діяльнісного підходів, були закладені низкою провідних дослідників. Комунікативний підхід сформувався завдяки роботам Д. Вілкінса, Х. Хаймса, М. Кенейла та М. Свейна, які визначили поняття комунікативної компетентності та обґрунтували важливість автентичного спілкування як основи навчального процесу. Діяльнісний підхід пов'язують з дослідженнями Д. Нунана, Р. Елліса, Д. Вілліса, які підкреслили, що засвоєння мови відбувається найефективніше в умовах виконання реальних комунікативних завдань, спрямованих на отримання конкретного результату [18, с. 66].

На основі цих концепцій виокремлюють низку педагогічних умов, необхідних для ефективного впровадження відповідних підходів у навчання продуктивних видів мовленнєвої діяльності.

Педагогічні умови

1. Створення автентичних або змодельованих комунікативних ситуацій

Навчальне середовище має забезпечувати постійну потребу у висловлюванні – розв'язання проблемних ситуацій, міжособистісних завдань, обговорення реальних тем.

2. Використання інтерактивних форм роботи

До них належать групова взаємодія, парна робота, рольові ігри, дискусії, дебати. Соціальна взаємодія створює умови для спонтанного мовлення та розвитку мовленнєвої ініціативності.

3. **Інтеграція видів мовленнєвої діяльності**

Продуктивні навички формуються ефективніше, коли письмо та говоріння поєднані в одному циклі діяльності:

writing → discussion → rewriting, або

speaking → note-taking → written reflection.

Це забезпечує когнітивну цілісність і посилює міжвидову трансферність умінь.

4. **Організація рефлексії, самооцінювання та взаємооцінювання**

Рефлексивні практики дають учням можливість усвідомлювати власний поступ, помилки та стратегії покращення, що є ключовим елементом формування автономного учня.

5. **Цілеспрямоване використання цифрових інструментів як комунікативних платформ**

Онлайн-блоги, відеожурнали, подкасти, спільні документи, інтерактивні проєкти розширюють межі комунікації, забезпечують автентичну аудиторію та інтегрують сучасні формати спілкування.

Комунікативний і діяльнісний підходи є взаємопов'язаними методологічними основами оволодіння продуктивними видами мовленнєвої діяльності. Спираючись на наукові ідеї Х. Хаймса, М. Свейна, Д. Нунана та Р. Елліса, ці підходи спрямовують процес навчання на реальну комунікацію, смислову діяльність та виконання завдань, що мають практичну цінність. Створення автентичних ситуацій, інтерактивних форм взаємодії, інтеграції різних видів мовленнєвої діяльності, організації рефлексії та використання цифрових інструментів створює оптимальні педагогічні умови для розвитку письма й говоріння [56, с. 90].

Унаслідок цього урок перестає бути механічним виконанням вправ: він перетворюється на змістовний процес, у якому учень не лише засвоює мовні форми, а й активно діє мовою -спілкується, аргументує, впливає та творить. Саме така організація навчання формує внутрішню мотивацію, автономність і високу якість мовленнєвих умінь старшокласників.

Формування продуктивних умінь у навчанні іноземних мов у старшокласників передбачає використання різноманітних методик, що забезпечують розвиток говоріння та письма, інтегруючи комунікативний, діяльнісний і стратегічний підходи. У сучасній методиці можна виділити кілька напрямів, які отримали широке наукове визнання.

Процесно-орієнтоване письмо фокусується на етапах створення тексту: планування, складання чорновика, редагування, обговорення та фінальне представлення. Як зазначає В. Хедж такий підхід дозволяє учням розвивати когнітивні, стратегічні та мовні компетенції, формує навички саморедагування і метарефлексії [12, с. 56].

Переваги процесного письма:

- розвиток логіки викладу та структури тексту;
- стимулювання критичного мислення через обговорення й редагування;
- підвищення мотивації завдяки створенню реальних, практично значущих продуктів.

Українські дослідники також підкреслюють ефективність цього підходу. Так, Т.І. Пастушенко зазначає, що процесне письмо допомагає старшокласникам переходити від відтворювальної активності до творчої мовленнєвої діяльності, що є ключовим для формування продуктивних умінь [1, с. 76].

Task-Based Learning або навчання через завдання є однією з найбільш поширених сучасних методик розвитку говоріння та письма. Завдання має практичну цінність і потребує від учнів використання мови як інструменту для досягнення конкретної мети.

Особливості TBL у навчанні продуктивних умінь:

- завдання мають інформаційний дефіцит, що стимулює комунікацію;
- включають різні види діяльності: обговорення, презентації, інтерв'ю, спільне написання текстів;
- сприяють розвитку автономності та соціальних навичок. Дослідження свідчать, що TBL ефективний для формування усного мовлення, оскільки учні вчаться адаптувати свої висловлювання до ситуації, партнерів і цілей спілкування, а також для письма, особливо при створенні звітів, есе, блогів і мультимедійних проектів [17, с. 55].

Жанровий підхід передбачає навчання письма через аналіз структури та функцій різних текстових жанрів: опис, наратив, аргументативний текст, аналітичний звіт. Цей підхід допомагає учням розуміти мовні та соціальні функції тексту, формує когерентність та зв'язність висловлювань.

У практичному плані жанровий підхід включає:

- вивчення зразків текстів і їх аналіз;
- виділення ключових мовних і стилістичних засобів;
- моделювання власних текстів за жанровою структурою;
- порівняння варіантів і обговорення стилістичних рішень.

Цей метод особливо ефективний у старшій школі, де учні вже мають певний мовний запас і метанавички, що дозволяє працювати з більш складними і творчими формами письма.

Поєднання процесного та комунікативного підходів дає змогу навчати усного та письмового мовлення як інтегрованої діяльності. Учні створюють текст, обговорюють його, редагують і презентують, а всі дії супроводжуються комунікативним обґрунтуванням вибору мовних засобів.

Такі методики включають інтерактивні вправи для розвитку діалогічного та монологічного мовлення, завдання на спільне створення текстів, поєднання письма та аудіювання або говоріння у рамках одного завдання.

Комбінація процесного та комунікативного підходів формує більш стійкі і гнучкі мовленнєві навички, оскільки учні не лише відтворюють мовні зразки, а й застосовують їх у реальних ситуаціях.

Сучасна методика активно використовує цифрові ресурси та мультимодальні формати: інтерактивні платформи, відео, подкасти, спільні онлайн-проекти. Переваги цієї методики розглянуті у розвитку креативності та мультимодальної грамотності, підвищенні мотивації через сучасні формати, інтеграції письма та говоріння у проєктні завдання.

Українські дослідники підкреслюють, що інтеграція ІСТ у навчальний процес дозволяє старшокласникам відчувати реальне застосування мови, що підвищує продуктивність їхньої мовленнєвої діяльності [57, с. 99].

Сучасні методики також орієнтовані на поєднання мовного навчання з іншими предметами, що дозволяє формувати продуктивні уміння у контексті реальної діяльності. Наприклад, під час вивчення історії, літератури чи економіки учні пишуть аналітичні тексти, готують презентації, беруть участь у дебатах, що одночасно розвиває їхню мовну та предметну компетенції.

Аналіз сучасних методик навчання продуктивних видів мовленнєвої діяльності показує, що ефективне формування умінь письма та говоріння можливе лише через інтеграцію різних підходів:

Сучасна методика підкреслює поєднання теорії та практики, розвиток автономності, стратегічного мислення та соціокультурних компетенцій учнів, що є необхідною умовою формування високого рівня продуктивних умінь у старшій школі.

Висновки до 1 розділу

Сутність продуктивних умінь полягає у здатності учнів створювати усні та письмові висловлювання різного рівня складності, що забезпечує реалізацію комунікативної компетенції. Продуктивні уміння формуються на основі лексичних, граматичних та фонетичних знань, а також навичок їх застосування в контексті реальної комунікації. Усне мовлення орієнтоване на миттєву комунікативну реакцію, тоді як письмо дозволяє розвивати логіку викладу та когнітивну структуру тексту. Особливості розвитку письмових та усних навичок у старшокласників зумовлені віковими психолого-педагогічними особливостями, високим рівнем когнітивної та рефлексивної зрілості, здатністю до абстрактного мислення та самоконтролю. Письмо розвивається через стратегічні підходи, жанрову роботу та мультимодальні проєктні завдання, а усне мовлення - через TBL, дискусії, дебати, презентації та інтерактивні завдання. Психолого-педагогічні аспекти формування продуктивних умінь включають врахування мотиваційних чинників, тривожності учнів, розвитку авторефлексії, міжособистісних навичок та метакогнітивної активності. Створення безпечного і підтримуючого навчального середовища, системна зворотна взаємодія та поступове нарощування складності завдань сприяють ефективному розвитку продуктивних умінь.

Формування продуктивних умінь у старшокласників є багатокомпонентним процесом, який вимагає поєднання лінгвістичних, психолого-педагогічних, комунікативних та технологічних аспектів. Ефективне навчання передбачає системне використання стратегій письма та говоріння, інтерактивних методів, мультимодальних форматів і міждисциплінарних проєктів, що сприяють формуванню високого рівня комунікативної компетенції, мовленнєвої гнучкості та критичного мислення старшокласників.

РОЗДІЛ II. СИСТЕМА ВПРАВ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПРОДУКТИВНИХ УМІНЬ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ

На основі теоретичних положень, розглянутих у попередньому розділі, можна зробити висновок, що ефективне формування продуктивних умінь учнів старших класів можливе лише за умови системного й цілеспрямованого підходу до організації навчального процесу. Письмо та говоріння, як продуктивні види мовленнєвої діяльності, вимагають створення спеціальної системи вправ, яка б забезпечувала поступовий перехід від відтворення засвоєного матеріалу до самостійного породження висловлювань у різних комунікативних ситуаціях.

2.1. Принципи добору та класифікація вправ для навчання письма і говоріння

Процес формування продуктивних умінь у старшокласників передбачає створення цілісної системи вправ, спрямованих на розвиток уміння користуватися іноземною мовою як засобом спілкування. У контексті компетентнісного підходу ключовим завданням учителя є не лише передача знань, а й формування в учнів здатності адекватно висловлювати власні думки в усній і письмовій формах відповідно до комунікативної ситуації.

Вибір і послідовність виконання вправ у системі навчання письма й говоріння визначаються низкою методичних принципів, які забезпечують цілеспрямованість, ефективність та результативність навчального процесу. Дослідники (О. Бігич, С. Ніколаєва, О. Тарнопольський, І. Зимня, Ю. Пассов) наголошують, що принципи добору вправ мають базуватися на закономірностях мовленнєвої діяльності, психолого-педагогічних особливостях учнів і сучасних підходах до викладання іноземних мов [6, с. 94].

Одним із провідних принципів є комунікативна спрямованість. Вправи повинні не лише закріплювати мовний матеріал, а й створювати умови для практичного використання мови як засобу спілкування. Як зазначає С. Ніколаєва, ефективне формування продуктивних умінь відбувається тоді, коли

завдання містять елементи реального спілкування: мовленнєвий намір, комунікативне завдання, адресата й ситуацію [10, с. 57]. Таким чином, учні навчаються добирати мовні засоби залежно від контексту та комунікативної мети.

Наступним важливим принципом є свідомість і активність учнів. І. Зимня підкреслює, що свідоме оволодіння мовленнєвою діяльністю передбачає не механічне засвоєння мовних одиниць, а розуміння їх функцій і закономірностей використання [6, с. 43]. Завдання мають спонукати учнів до пошуку, аналізу та самостійного конструювання висловлювань, що сприяє розвитку критичного мислення і творчого підходу до мовлення.

Важливим методичним положенням є принцип системності та послідовності. За О. Тарнопольським, формування продуктивних умінь можливе лише за умов поетапного переходу від контролюваних до творчих завдань, коли учень поступово набуває мовленнєвої самостійності [14, с. 89]. Така поступовість відповідає психологічним закономірностям формування навичок, адже дозволяє переходити від репродуктивної до продуктивної діяльності без перевантаження пам'яті й уваги.

Не менш значущим є принцип індивідуалізації навчання, який передбачає врахування рівня мовленнєвої підготовки, темпу навчання та особистісних інтересів кожного учня. Як зауважує Н. Складенко, індивідуалізація забезпечує комфортне навчальне середовище, де кожен може реалізувати свій потенціал, а також сприяє формуванню внутрішньої мотивації до вивчення мови [12, с. 75].

Важливу роль у доборі вправ відіграє принцип автентичності та практичної спрямованості. Використання матеріалів, наближених до реального мовного середовища (новини, соціальні мережі, діалоги з фільмів, подкасти), дає можливість учням сприймати мову як живий засіб комунікації. Ю. Пассов наголошує, що вправи мають бути орієнтовані на реальне використання мови, а не на штучні мовні ситуації, що робить навчання більш осмисленим і природним [11, с. 89].

У сучасних умовах цифровізації освіти особливо актуальним стає принцип інтерактивності. Н. Биконя зазначає, що інтерактивні методи навчання, засновані на активній взаємодії учнів між собою, розвивають соціальні та комунікативні вміння, формують толерантність і навички командної роботи [1, с. 44]. До таких форм належать рольові ігри, дебати, обговорення, робота в парах і групах, під час яких відбувається обмін інформацією, аргументація власної позиції та розвиток мовленнєвої гнучкості. Зазначені принципи взаємопов'язані та взаємодоповнюють одне одного, забезпечуючи ефективність навчального процесу. На їх основі вибудовується система вправ, яка має бути варіативною, багаторівневою та динамічною.

Класифікація вправ для розвитку продуктивних умінь у старшокласників здійснюється за кількома критеріями. Найпоширенішими є такі класифікаційні ознаки [2, с. 7]:

- **За метою навчання:**
 - мовні вправи, спрямовані на засвоєння лексико-граматичного матеріалу (наприклад, трансформаційні, підстановчі, перекладні);
 - мовленнєві вправи, орієнтовані на формування умінь користуватися мовою у спілкуванні (монологічне чи діалогічне мовлення, написання текстів).
- **За ступенем самостійності учнів:**
 - підготовчі (репродуктивні) – виконуються за зразком, спрямовані на автоматизацію мовного матеріалу;
 - тренувальні (репродуктивно-продуктивні) – передбачають часткову самостійність у побудові висловлювань;
 - творчі (продуктивні) – стимулюють самостійне створення висловлювань у нових ситуаціях спілкування.
- **За видом мовленнєвої діяльності:**
 - вправи для письма (writing tasks), які формують навички структурування думок, логічного викладу, грамотності;

- вправи для говоріння (speaking tasks), що розвивають спонтанність і виразність мовлення.

- **За характером комунікативного завдання:**

- описові (description),
- розповідні (narration),
- пояснювальні (explanation),
- аргументативні (argumentation),
- дискусійні (discussion, debate).

- **За формою організації діяльності:**

- індивідуальні;
- парні;
- групові;

- к о л е к т и в н і (w h o l e - c l a s s i n t e r a c t i o n) .

Запропонована класифікація дозволяє забезпечити поступове ускладнення діяльності учнів і досягти поєднання контрольованих та творчих видів роботи. У результаті учні переходять від мовних тренувань до вільного самовираження в письмовій та усній формах, що є основною метою навчання іноземної мови у старшій школі.

2.2. Етапи формування продуктивних умінь: від підготовчих до творчих завдань

У процесі навчання іноземної мови у старшій школі формування продуктивних умінь - письма і говоріння - виступає центральним компонентом комунікативної компетентності. Згідно з Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти (2020), метою навчання іноземної мови є розвиток здатності учнів ефективно спілкуватися в усній і письмовій формах у межах повсякденних, навчальних і професійно орієнтованих ситуацій. Отже, методика навчання цих видів мовленнєвої діяльності має бути спрямована на

забезпечення реальної комунікативної потреби, використання мови як інструмента мислення і взаємодії [2, с. 10].

Методика навчання продуктивних умінь у старшій школі ґрунтується на комплексі сучасних методологічних підходів - комунікативно-діяльнісному, когнітивному, соціокультурному та інтегрованому. Всі вони у сукупності забезпечують розвиток комунікативної компетентності, автономності та креативності учнів.

Комунікативно орієнтовані методики передбачають навчання через інтерактивні форми роботи: діалоги, дискусії, дебати, рольові ігри, створення колективних проєктів. Вони стимулюють спонтанність мовлення, розвивають уміння співпраці та критичного мислення. Такі методи також знижують рівень психологічного бар'єру, який часто заважає учням говорити іноземною мовою [4, с. 12].

Для досягнення цієї мети використовуються різні види комунікативно орієнтованих завдань - рольові ігри, дискусії, дебати, створення блогів, написання листів або есе за автентичними моделями. Важливу роль відіграє створення навчальних ситуацій, наближених до реального спілкування, що забезпечує природність мовлення та мотиваційну залученість старшокласників [8, с. 117].

У навчанні письма комунікативний підхід реалізується через такі типи завдань, як: написання відгуків на переглянуті відео, формування особистих електронних листів, участь у проєктних блогах або створення текстів для соціальних мереж. Це сприяє інтеграції навчального процесу з реальними потребами сучасного підлітка [5, с. 90].

Когнітивний підхід ґрунтується на розумінні того, що письмо і говоріння - це процеси, пов'язані з мисленням, плануванням, узагальненням і контролем. Згідно з дослідженнями О. Тарнопольського та З. Корнєвої [14, с. 88], формування продуктивних умінь має спиратися на розвиток когнітивних

стратегій - умінь аналізувати, зіставляти, аргументувати, структурувати інформацію.

У практиці навчання це реалізується через етапи «планування - створення - редагування», де учні поступово опановують навички мисленнєвої організації висловлювання. На уроках письма особлива увага приділяється структурі тексту, зв'язності висловлення, логіці аргументації, а під час навчання говоріння - умінню логічно вибудовувати репліки, використовувати мовні кліше для зв'язності монологу або діалогу [6, с. 190].

Сучасне навчання продуктивних умінь передбачає обов'язкове включення соціокультурного компонента. Відповідно до Загальноєвропейських рекомендацій з мовної освіти, володіння мовою невід'ємно пов'язане з розумінням культурних норм та поведінкових моделей її носіїв.

Українські науковці (Г. Сафонова, О. Костенко, Л. Павленко) підкреслюють, що навчання говоріння та письма повинно сприяти розвитку міжкультурної компетентності - уміння використовувати мову з

урахуванням соціокультурного контексту [11, с. 117]. Використання автентичних матеріалів (статей, відео, подкастів, блогів) допомагає учням не лише засвоювати мовні моделі, а й розуміти культурно зумовлені способи висловлення думок.

Залучення учнів до обговорення реальних соціальних проблем, культурних явищ чи глобальних тем (екологія, рівність, технології) підвищує мотивацію і розвиває критичне мислення. Такі завдання відповідають концепції CLIL (Content and Language Integrated Learning), яка поєднує предметний та мовний компоненти [4, с. 78].

Інтеграція видів мовленнєвої діяльності

Одним із провідних принципів сучасної методики є інтеграція всіх видів мовленнєвої діяльності. Як зазначає К. Климова [6], ефективне навчання

письма та говоріння можливе лише у взаємозв'язку з читанням і слуханням, які забезпечують базу для створення власних висловлювань.

Так, після читання тексту або перегляду відео учні можуть створювати усні або письмові рецензії, брати участь у дискусіях чи дебатах. Така інтеграція сприяє формуванню цілісної комунікативної компетентності, адже учень опановує не лише мовну форму, а й змістовне наповнення комунікації [10, с. 12].

Крім того, інтегрований підхід сприяє реалізації принципу автентичності, коли мовленнєва діяльність на уроці максимально наближена до реальних життєвих ситуацій: підготовка до виступу, написання електронного повідомлення, презентація результатів дослідження тощо.

У старшій школі навчання письма спрямоване на розвиток академічного та креативного письма. Учні вчать не лише правильно оформлювати висловлювання, а й створювати тексти різних жанрів - від формального листа до есе-роздуму. Важливим аспектом є навчання структурі тексту: вступ, основна частина, висновок, а також використання логічних зв'язок і засобів когезії.

Серед ефективних прийомів навчання письма - спільне написання тексту (collaborative writing), «письмо за зразком» (model-based writing) і поетапне створення тексту (process writing). Ці методики активно підтримуються сучасними європейськими дослідженнями та успішно адаптуються в українській практиці [65, с. 90].

Цифрові інструменти, зокрема Google Docs, Canva або Padlet, забезпечують можливість інтерактивної взаємодії, коментування та редагування текстів у реальному часі, що підсилює навчальний ефект і формує вміння працювати в команді [18, с. 117].

Навчання говоріння передбачає поступовий перехід від контрольованих вправ до самостійних монологічних та діалогічних висловлювань. На перших етапах використовуються опори - малюнки, ключові слова, запитання. Надалі

учні переходять до вільного висловлення думок у процесі парної чи групової роботи.

Важливою методичною умовою є створення психологічно комфортної атмосфери. Як зазначає Н. Скляренко [12, с. 63], подолання страху помилки є необхідною передумовою для розвитку мовленнєвої ініціативи. Тому вчитель виступає фасилітатором - підтримує, заохочує, створює ситуації успіху.

Серед ефективних методів навчання говоріння у старшій школі - рольові ігри, дебати, презентації, мозкові штурми, інтерв'ю, а також проєктна робота. Проєктна діяльність дає можливість інтегрувати мовні, соціальні й аналітичні вміння, формуючи комплексну комунікативну компетентність [4, с. 100].

Старшокласники характеризуються зростанням самосвідомості, критичного мислення, інтересу до суспільних процесів і готовності до самостійного навчання. Тому методика має ґрунтуватися на принципах автономії, співпраці та рефлексії.

Етапність формування продуктивних умінь

Формування письма та говоріння у старшій школі відбувається поступово, з опорою на такі етапи:

1. Підготовчий етап

Учні працюють із моделями, зразками текстів, опорами (ключові слова, запитання, картки), вивчають структуру тексту або діалогу. На етапі говоріння використовуються репліки-підказки, фрейми й функціональні мовні кліше.

2. Формувальний (репродуктивний) етап

Учні починають самостійно застосовувати вивчений матеріал: складають короткі висловлювання, беруть участь у контрольованому діалозі, пишуть прості повідомлення. Переважають вправи на трансформацію, доповнення, перефразування.

3. Автоматизаційний етап

Висловлювання стають довшими і змістовнішими. Учні створюють розширені монологи, беруть участь у дискусіях, пишуть структуровані тексти. Функціонують загальновживані мовні кліше, зростає швидкість та впевненість мовлення.

4. Творчий етап

На цьому рівні учні демонструють мовленнєву автономію: створюють есе, статті, презентації, беруть участь у дебатах, ведуть проєкти. Використовуються такі технології, як collaborative writing, process writing, проєктна робота.

Важливо створювати умови для самоконтролю і самооцінки результатів. Використання чек-листів, рубрик оцінювання, взаємооцінювання сприяє формуванню навичок відповідальності за власне навчання [5, с. 10].

Таким чином, ефективна методика навчання письма і говоріння у старшій школі є багатокомпонентною, базується на сучасних психолого-педагогічних і методичних засадах, забезпечує баланс між мовною точністю та комунікативною доцільністю, між структурою і творчістю, між індивідуальною та колективною діяльністю.

2.3. Інтерактивні методи у розвитку письмових і усних продуктивних умінь

Розвиток продуктивних умінь старшокласників у сучасній школі тісно пов'язаний із упровадженням інтерактивних методів, що передбачають активну взаємодію учнів у реальних або змодельованих комунікативних ситуаціях. На думку О. Пометун та Л. Пироженко, інтерактивне навчання забезпечує створення такого освітнього середовища, у якому учень стає рівноправним суб'єктом навчального процесу, а комунікативна діяльність набуває природної, а не штучної форми. Для розвитку письма та говоріння це є критично важливим, оскільки обидва види мовленнєвої діяльності

потребують мотивованого мовленнєвого завдання та можливості отримати зворотний зв'язок.

Одним із найрезультативніших інструментів навчання усного мовлення є рольові ігри та імітаційні ситуації. Як зазначає Дж. Гармер, подібні форми роботи допомагають учням зануритися в автентичний контекст, що стимулює спонтанне використання мовного матеріалу й підвищує готовність до говоріння у стресових умовах реальної комунікації. Важливо, що рольові ігри поєднують діяльнісний, комунікативний і соціокультурний компоненти, а отже сприяють формуванню не лише мовленнєвих, а й соціальних умінь [19, с. 66]. У навчанні письма ефективними є інтерактивні методи колективного продукування тексту, зокрема «карусель письма», взаємне коментування (peer review) та спільне редагування текстів у парах або групах. Дослідження К. Хайленда підтверджують, що процесний підхід у поєднанні з колективною взаємодією сприяє підвищенню якості письма, оскільки учні краще усвідомлюють структуру тексту, логіку аргументації та мовні засоби, що забезпечують зв'язність [17, с. 89]. Водночас учитель отримує можливість оперативно спрямовувати роботу, надаючи точкові рекомендації.

Цифрові технології значно розширюють можливості інтерактивного навчання. Використання платформ Padlet, Google Docs або Canva створює умови для спільного написання текстів, обміну ідеями та взаємного оцінювання, що відповідає принципам соціального конструктивізму. Як зазначає Г. Дадлі-Еванс, онлайн-взаємодія змінює сам характер письма, роблячи його більш діалогічним та орієнтованим на реального читача [61, с. 19]. Для говоріння особливо ефективними є сервіси Flip, Zoom або інтерактивні аудиторії, які дозволяють учням записувати усні висловлювання, аналізувати власні помилки та отримувати коментарі від однолітків. Не менш важливим є використання ігрових технологій. Елементи гри - бали, рівні, змагання, сюжети - підвищують внутрішню мотивацію та зменшують мовленнєву тривожність. Ігрові механіки сприяють формуванню стійкої залученості учнів, що, у свою чергу, позитивно впливає на розвиток продуктивних мовленнєвих дій. Для письма доречні сюжетні квести та спільне

створення історії, а для говоріння - комунікативні челенджі або дебати з ігровими ролями.

Нижче подано комплекс інтерактивних вправ, розроблених для старшокласників відповідно до завдань розвитку письма й говоріння. Вони можуть застосовуватися при вивченні тем «Social Media», «Healthy Lifestyle», «Future Professions», «Global Issues» тощо.

Інтерактивні вправи для розвитку говоріння

Вправа 1. Role-play “Unexpected situation”

Мета: розвиток спонтанного говоріння, уміння реагувати на комунікативні виклики.

Хід роботи:

Teacher: Choose a situation card. You have 1 minute to prepare. Then act it out with your partner.

Приклади ситуацій:

- You are at an airport, your flight is cancelled, and you need to negotiate rebooking.
- You and your friend are planning a school project but disagree on the topic.
- You meet a famous blogger and want to interview them.

Опора для рольової гри “Unexpected situation”

1. Комунікативна мета

Your goal: react naturally, explain the problem, and find a solution.

2. Структура рольової гри

Follow these steps:

1. **Set the scene** What is happening?
2. **State the problem** What went wrong?
3. **React and negotiate** How do you feel? What can you do?
4. **Reach a decision** What is your final decision?

3. Мовна опора (sentence starters)

Початок ситуації

- Excuse me, there seems to be a problem with...
- Hi, I need to talk to you about...
- I didn't expect this, but...

Формулювання проблеми

- Our flight has been cancelled.
- We can't agree on the project topic.
- I'd really like to ask you a few questions.

Реакція та емоції

- That's really frustrating.
- I'm surprised / disappointed / worried.
- I understand your point, but...

4. Підказки до ситуацій

Airport

- What do you need right now?
- Can you ask for another flight or compensation?

School project

- What topic do you suggest?
- Why is it a good idea?
- Can you offer a compromise?

5. Рефлексія після виконання

- What was difficult in this role-play?
- Which phrases helped you most?

Вправа 2. “Three Corners Debate”

Мета: формування навичок аргументації.

Teacher: “*Social networks do more harm than good.*”

У класі розміщують три зони:

- «Agree»
- «Disagree»
- «Not sure»

Учні обирають позицію й готують 2–3 аргументи. Далі відбувається коротка структурована дискусія.

Вправа 3. Padlet Video Challenge “1-Minute Opinion”

Мета: розвиток усного монологічного мовлення, уміння структурувати думку.

Учні записують 1-хвилинне відео на платформі Padlet на тему:

- “What is the biggest challenge for teenagers today?”
- “How can schools improve students’ well-being?”

Після завантаження учні залишають 2 коментарі однокласникам (peer feedback).

Інтерактивні вправи для розвитку письма

Вправа 1. Interactive Writing Carousel “Pass the Paper”

Мета: розвиток умінь зв’язного письма, логічного розгортання тексту.

Teacher: “*How technology will change education in the next 20 years.*”

Учні пишуть вступ (2–3 речення), передають аркуш іншій групі, яка продовжує основну частину, третя - завершує висновком. У кінці групи презентують отримані тексти та обговорюють їхню структуру.

Вправа 2. Google Docs Co-Writing “Fix the Argument”

Мета: робота над логікою аргументації та кооперативне редагування.

Teacher: “Nowadays many people use social media. Social media can be good because it is interesting. People also like travelling. Teenagers spend too much time online.”

Учні мають:

1. позначити помилки коментарями;
2. запропонувати логічну структуру;
3. переписати текст у чіткий абзац.

Вправа 3. Story Quest “Choose Your Path”

Мета: розвиток творчого письма.

Teacher: “You wake up in a world where every person has a digital ‘creativity score’ visible above their head...”

Учні мають написати наступну частину історії (100–120 слів) і захистити свій вибір.

Вправа 4. Peer Review “Two Stars and a Wish”

Мета: розвиток уміння редагувати та оцінювати письмовий текст.

Учні обмінюються есе, після чого мають написати:

- Дві сильні сторони
- Один аспект, який можна покращити

Учитель дає рубрику для орієнтиру: **structure – coherence – vocabulary – grammar**.

Таким чином, інтерактивні методи та цифрові технології відіграють ключову роль у розвитку продуктивних умінь старшокласників. Вони не лише

активізують комунікативну діяльність, але й створюють умови для рефлексії, співпраці та творчості, що є необхідними складовими сучасної методики навчання іноземної мови.

Проектна діяльність посідає важливе місце у сучасній методиці навчання іноземних мов, оскільки вона створює умови для інтегрованого розвитку письма та говоріння на основі реальних або наближених до реальних комунікативних завдань. Метод проєктів, як зазначав ще Дж. Дьюї, сприяє активному конструюванню знань учнями через дослідження, взаємодію та творчу діяльність [19, с. 18]. У контексті іншомовної освіти це означає, що учні не просто відтворюють мовний матеріал, а застосовують його в практичній комунікативній ситуації, усвідомлюючи цінність результату.

На думку Т. Хатчінсона та А. Вотерса, проєктні завдання стимулюють мовленнєву діяльність, оскільки вимагають від учнів збирання інформації, її критичного аналізу, обговорення в групах та створення кінцевого продукту - презентації, письмового звіту, плаката чи мультимедійного проєкту [51, с. 88]. Кожен з цих етапів природно активізує різні компоненти продуктивних умінь: дослідницьке письмо, аргументоване говоріння, редагування текстів, усну презентацію та відповідь на запитання.

Особливо значущою є можливість проєктів забезпечувати комунікативно-діяльнісний підхід, коли зміст завдання виходить за межі підручникових вправ і пов'язаний із реальними проблемами або інтересами старшокласників. Дослідження К. Креспо та колег підтверджують, що учні демонструють вищий рівень зацікавленості та мовленнєвої активності, коли проєкт передбачає вирішення конкретної проблеми або створення продукту з реальним призначенням. Це не лише підвищує мотивацію, але й сприяє формуванню критичного мислення, колаборації та творчості.

Проектна діяльність має вагомий потенціал у формуванні письмових умінь. Підготовка звіту, буклету, інформаційної статті або сценарію для відео вимагає від учнів дотримання структурних норм тексту, логічності викладу, точності мовних засобів. У процесі колаборативного письма учні навчаються

редагувати власний текст, враховувати пропозиції однолітків, працювати з кількома джерелами інформації -що узгоджується з підходом до письма як процесу, концептуалізованим В. Райс та Е. Мюррей [69, с. 118]. У розвитку усного мовлення проєкти також є надзвичайно ефективними. Під час групових обговорень, підготовчих дискусій, репетицій презентацій учні активно вправляються у формулюванні ідей, аргументації, веденні діалогу. Дослідження Дж. Томас показують, що проєктні роботи суттєво підвищують якість монологічного мовлення, оскільки учні мають змогу багаторазово репетирувати, аналізувати записи власних виступів і покращувати структуру висловлювання [70, с. 34].

Варто підкреслити, що проєкти сприяють також соціально-комунікативному розвитку старшокласників: умінням домовлятися, розподіляти ролі, планувати діяльність та відповідати за власну частину роботи. Ці компетентності безпосередньо пов'язані з ефективним говорінням -учень говорить не «для оцінки», а для досягнення спільного результату.

Отже, інтерактивні методи навчання є ефективним засобом розвитку письмових і усних продуктивних умінь старшокласників, оскільки вони забезпечують активну участь учнів у навчальному процесі, створюють умови для автентичної комунікації та сприяють формуванню стійкої мотивації до використання іноземної мови. Рольові ігри, дискусії, колективне письмо, взаємне оцінювання, ігрові та цифрові технології дозволяють реалізувати комунікативно-діяльнісний і процесний підходи, що є принципово важливим для розвитку говоріння й письма як складних, інтегрованих видів мовленнєвої діяльності.

Використання цифрових інструментів і форм кооперативної роботи розширює можливості зворотного зв'язку, рефлексії та самокорекції, роблячи процес навчання більш гнучким і наближеним до реальних умов іншомовного спілкування. Водночас ігрові елементи та інтерактивні формати знижують мовленнєву тривожність учнів і сприяють розвитку впевненості у власних мовленнєвих можливостях.

Таким чином, поєднання інтерактивних методів, цифрових технологій і проєктної діяльності створює цілісну методичну систему, спрямовану на формування продуктивних умінь у старшій школі. Реалізація цієї системи дозволяє не лише підвищити мовленнєву активність учнів, але й забезпечити розвиток критичного мислення, співпраці та творчості, що відповідає вимогам сучасної іншомовної освіти та компетентнісного підходу.

2.4. Застосування цифрових ресурсів та онлайн-інструментів у навчанні письма і говоріння

Цифровізація освіти, що посилилася впродовж останнього десятиліття, істотно трансформувала методику навчання іноземних мов, відкривши широкі можливості для розвитку продуктивних умінь учнів старших класів. Письмо та говоріння, традиційно пов'язані з аудиторною діяльністю, отримали нові формати реалізації -інтерактивні, мультимедійні та колаборативні. Як зазначає М. Уоршоуер, цифрові середовища змінюють сам характер мовленнєвої діяльності, роблячи її більш автентичною, соціально орієнтованою та мотивованою [22, р. 89].

Одним з ефективних інструментів навчання письма є онлайн-платформи для спільної роботи з текстом, зокрема Google Docs, Padlet та Microsoft OneNote. Вони дають можливість організовувати процесне письмо, забезпечуючи етапність створення тексту -від мозкового штурму до редагування. Дослідження К. Хайленда показують, що письмові завдання в умовах колаборативного середовища сприяють підвищенню якості текстів, оскільки учні краще контролюють структуру, логічність та мовну коректність, а також отримують можливість взаємного оцінювання [3, с. 29]. Для старшокласників, які готуються до НМТ або міжнародних іспитів, подібні інструменти дозволяють усвідомити критерії якості письма і відпрацьовувати їх на практиці.

Важливу роль у формуванні продуктивних умінь відіграють також цифрові ресурси для створення мультимедійного контенту - Canva, Genially, Adobe Express, які поєднують текстову та візуальну складову. Створення інфографіки, буклетів, презентацій або коротких відео сприяє розвитку не лише письма, а й уміння стисло й точно формулювати думки, добирати мовні засоби відповідно до формату і цільової аудиторії. Такі завдання поєднують креативний і академічний компоненти, що відповідає сучасним вимогам компетентнісного навчання.

У навчанні говоріння цифрові технології відкривають можливість для асинхронної та синхронної комунікації. Платформи Flip, Zoom, Google Meet, а також голосові канали у соціальних мережах дозволяють учням записувати усні висловлювання, аналізувати власну вимову та отримувати коментарі від учителя й однокласників. Згідно з дослідженням Л. Лі, відеозапис як інструмент рефлексії значно покращує якість монологічного мовлення, оскільки учні можуть повторно прослухати власний виступ, виявити недоліки та скоригувати мовлення [67, с. 109].

Додатковий потенціал для розвитку говоріння мають інтерактивні середовища для моделювання комунікативних ситуацій, зокрема онлайн-рольові ігри та симулятори. Вони дозволяють створювати безпечний простір для тренування діалогічного мовлення, а також забезпечують автентичні сценарії - дебати, інтерв'ю, обговорення проблемних питань. Такі інструменти поєднують комунікативний та діяльнісний підходи і зменшують мовленнєву тривожність, що є критично важливим для старшокласників.

Варто також враховувати, що цифрові ресурси сприяють розвитку змішаного та автономного навчання. Учні отримують можливість працювати у власному темпі, обирати зручний час для запису усних відповідей, переглядати матеріали та повертатися до завдань для самоаналізу. Така гнучкість узгоджується з концепцією learner autonomy, описаною Г. Холем у його фундаментальних працях [56, с. 91].

Однак використання цифрових інструментів потребує методично грамотної інтеграції. Учитель має визначати цілі кожного онлайн-завдання, забезпечувати відповідність платформи віковим особливостям учнів та поєднувати цифрову діяльність із традиційними формами взаємодії. Лише за таких умов технології стають не самоціллю, а дієвим засобом розвитку письма та говоріння.

Для ефективного розвитку продуктивних умінь старшокласників нами розроблено низку вправ, інтегрованих у цифрове середовище. Вони спрямовані на формування різних компонентів письма і говоріння - змістової організації висловлювання, логічної структурованості, мовної коректності, плавності усного мовлення та рефлексії.

Вправа 1. “Collaborative essay lab” (Google Docs)

Мета: розвиток уміння процесного письма, редагування та колективного створення тексту.

Хід виконання:

1. Учні отримують тему есе (“The impact of social media on youth identity”).
2. На спільному документі створюються три секції: *Ideas*, *Outline*, *Draft*.
3. Групи учнів заповнюють секції поетапно: генерують ідеї, узгоджують структуру, пишуть чорновий варіант.
4. Кожен член групи залишає коментарі до роботи інших (peer review).
5. Учитель дає фінальні рекомендації, після чого учні створюють індивідуальну фінальну версію есе.

Example

“The impact of social media on youth identity”

IDEAS	OUTLINE	DRAFT

Вправа 2. “Visual summary challenge” (Canva)

Мета: навчити стисло узагальнювати інформацію та адаптувати текст під візуальний формат.

Хід виконання:

1. Учні читають статтю (про екологічні проблеми).
2. Учитель може поділити клас на групи, залежно від кількості дітей.
3. У Canva створюють інфографіку, що включає 4–6 ключових тез.
4. Кожну тезу необхідно перефразувати, зробивши її максимально лаконічною і зрозумілою.
5. Роботи презентуються і обговорюються у класі або в Padlet-галереї.

Example:

В
права
3. “My
video
opinion
”
(Padlet)

М
ета:

тренувати монологічне мовлення та навички усної аргументації.

Хід виконання:

1. Учитель публікує питання (“Should AI be allowed in schools?”).
2. Учні записують 1–2-хвилинне відео з власною думкою.
3. Після перегляду учні залишають два коментарі однокласникам:
one compliment + one suggestion.
4. За бажанням записують повторну, покращену версію висловлювання.
5. **Результат:** розвиток плавності мовлення, вимови та вміння будувати аргументацію.

6. Вправа 4. “Role-play simulator” (Zoom)

Мета: формування діалогічного мовлення в умовах автентичних ситуацій.

Хід виконання:

1. Учні об'єднуються в пари і отримують ситуацію (інтерв'ю, суперечка, переговори тощо).
2. У breakout rooms вони розігрують діалог, дотримуючись ролей та комунікативних інструкцій.
3. Деякі пари презентують результат у головній кімнаті.
4. Відбувається короткий фідбек за критеріями: *fluency, interaction, relevance, accuracy*.

Результат: розвиток спонтанного мовлення і комунікативної взаємодії.

Вправа 5. “Self-check audio journal” (Google Classroom)

Мета: розвиток рефлексії та самоаналізу мовлення.

Хід виконання:

1. Учні щотижня записують 1–2 хвилини аудіо на тему “My weekly reflection”.
2. Описують свої успіхи, труднощі та цілі на наступний тиждень.
3. Учитель надає короткий індивідуальний коментар (2–3 ключові рекомендації).

Результат: підвищення автономності та усвідомленості мовного розвитку.

Отже, цифрові ресурси та онлайн-інструменти істотно розширюють можливості формування продуктивних умінь старшокласників, забезпечуючи інтерактивність, мультимедійність, доступність та індивідуалізацію. Вони підтримують процесне письмо, стимулюють комунікативну активність і формують навички рефлексії -важливі складові сучасної іншомовної освіти.

Висновки до розділу 2.

У другому розділі було обґрунтовано методичні засади створення та реалізації системи вправ, спрямованої на розвиток продуктивних умінь старшокласників у процесі навчання іноземної мови. Аналіз підходів до добору та класифікації вправ засвідчив, що ефективна система повинна поєднувати рецептивно-продуктивні, підготовчі та творчі завдання, які забезпечують поступовий перехід від контролюваного використання мовного матеріалу до самостійного створення змістовних висловлювань. Така поетапність відповідає принципам діяльнісного, компетентнісного й комунікативного підходів, що визначають сучасні методичні орієнтири.

З'ясовано, що важливим чинником розвитку письма та говоріння є інтерактивність навчального процесу. Інтерактивні методи -рольові ігри, дискусії, мозкові штурми, групові форми взаємодії -створюють умови для природної мовленнєвої активності, знижують рівень комунікативної тривожності та сприяють формуванню соціальних умінь, необхідних для ефективної взаємодії у групі. Вони забезпечують моделювання реальних ситуацій спілкування, а отже, мотивують учнів до змістовного використання мовного матеріалу.

Показано, що проєктна діяльність є особливо перспективною формою організації роботи, оскільки вона інтегрує письмові й усні завдання, сприяє розвитку критичного мислення, умінь співпраці та самостійної організації навчальної діяльності. Проєкти дозволяють старшокласникам створювати продукти, що мають реальну цінність, -презентації, звіти, відео, інформаційні матеріали, -що підвищує внутрішню мотивацію і забезпечує міжпредметну інтеграцію.

Важливу роль у формуванні продуктивних умінь відіграють цифрові ресурси й онлайн-інструменти, які підсилюють інтерактивність, забезпечують зручні формати колаборативного письма та розширюють можливості для усного мовлення. Платформи для спільної роботи з

текстами, сервіси для створення мультимедіа, а також інструменти для синхронної та асинхронної комунікації сприяють індивідуалізації навчання, розвитку автономії учнів та формуванню навичок рефлексії.

Узагальнюючи, можна стверджувати, що системний підхід до розроблення вправ, поєднаний з інтерактивними, проєктними та цифровими технологіями, створює комплексне методичне підґрунтя для ефективного розвитку продуктивних умінь старшокласників. Така система забезпечує поступальність формування умінь, підвищує мотивацію, урізноманітнює форми роботи та відповідає вимогам сучасної іншомовної освіти. У наступному розділі буде представлено експериментальну перевірку її результативності.

РОЗДІЛ III. ПРОБНЕ НАВЧАННЯ ТА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ СИСТЕМИ ВПРАВ

Експериментальна робота виступає ключовим етапом дослідження, адже вона дозволяє перевірити на практиці теоретичні положення та методичні рішення, обґрунтовані у попередніх розділах, а також виявити реальний вплив запропонованої системи вправ на динаміку мовленнєвого розвитку учнів. Необхідність проведення експерименту зумовлена тим, що ефективність методики може бути підтверджена лише за умов її апробації у реальному навчальному середовищі, де враховуються як зовнішні чинники (особливості організації навчального процесу, навчальні матеріали, рівень підготовленості учнів), так і внутрішні (мотивація, індивідуальні стилі навчання, темп оволодіння матеріалом). Експериментальна робота не обмежується лише кількісним вимірюванням результатів - вона передбачає й якісний аналіз змін, що відбулися у процесі навчання: характеру виконання вправ, ступеня сформованості мовленнєвих стратегій, типових труднощів та способів їх подолання. Такий підхід дає змогу поглиблено оцінити, яким чином система вправ впливає на розвиток умінь писемного та усного мовлення, а також визначити, які елементи методики виявилися найбільш ефективними в умовах шкільного навчання. Таким чином, експеримент стає невід'ємною складовою дослідження, що забезпечує наукову верифікацію запропонованих методичних рішень та створює підґрунтя для формування обґрунтованих висновків і рекомендацій.

3.1. Організація та методика проведення педагогічного експерименту

Метою підвищення об'єктивності результатів педагогічного експерименту та комплексного аналізу ефективності розробленої системи вправ було проведено анкетування вчителів іноземної мови. Анкета була

розроблена для з'ясування особливостей організації навчання письмових і усних продуктивних умінь у старшій школі, а також для визначення ступеня використання інтерактивних, проєктних і цифрових методів у практиці викладання іноземної мови. Анкетування дало змогу отримати узагальнені дані щодо професійного бачення вчителів стосовно труднощів, з якими стикаються старшокласники під час розвитку говоріння та письма, рівня мотивації учнів і ефективності різних форм організації навчальної діяльності. Особлива увага приділялася оцінці впливу інтерактивних методів (рольових ігор, дискусій, колективного письма), проєктної діяльності та цифрових інструментів на мовленнєву активність учнів і якість їхніх письмових та усних висловлювань (додаток А).

Педагогічний експеримент був спрямований на перевірку ефективності розробленої системи вправ для формування продуктивних умінь старшокласників у процесі навчання іноземної мови. Основною метою експерименту було встановлення рівня розвитку письмових та усних навичок учнів під впливом систематичного використання інтерактивних, проєктних і цифрових методик навчання, а також оцінка динаміки змін у сформованості відповідних умінь. Експеримент проводився у межах середньої школи за типовою програмою навчання іноземної мови та передбачав послідовне проходження трьох основних етапів:

1. **Констатувальний етап** – визначав початковий рівень сформованості продуктивних умінь учнів. На цьому етапі здійснювалося тестування письма та говоріння, яке включало контрольні завдання: написання короткого есе, створення діалогів або монологічних висловлювань, виконання інтерактивних завдань на перевірку лексико-граматичних та комунікативних компетенцій. Крім того, проводилося анкетування учнів щодо мотивації до навчання та ставлення до іноземної мови, що дало змогу врахувати психологічні чинники при аналізі результатів (додаток Б).

2. **Формувальний етап** – передбачав безпосереднє впровадження розробленої системи вправ у навчальний процес експериментальної групи. На

цьому етапі застосовувалися вправи різного типу: підготовчі, контрольні та творчі, інтерактивні та проєктні завдання, використання цифрових платформ для колаборативного письма та усного мовлення. Вчитель систематично організовував навчальну діяльність, контролював виконання завдань та надавав рекомендації щодо вдосконалення продуктивних умінь. Формувальний етап тривав визначений термін (наприклад, один семестр) і включав регулярну рефлексію та корекцію навчальних вправ відповідно до прогресу учнів.

3. Контрольний етап – включав підсумкову оцінку рівня сформованості продуктивних умінь після проходження системи вправ. На цьому етапі проводилися аналогічні контрольні завдання, що й на констатувальному етапі, що дозволяло порівняти результати та визначити динаміку розвитку письма та говоріння. Крім того, здійснювалося якісне спостереження за поведінкою учнів, аналіз виконання групових та індивідуальних завдань, а також інтерв'ювання для з'ясування ставлення до використаної методики.

Учасниками експерименту стали учні старших класів середньої школи, які були розподілені на експериментальну та контрольну групи. Експериментальна група працювала за розробленою системою вправ, а контрольна - за традиційною методикою навчання, що дозволяло порівняти результати й оцінити реальний вплив нових методичних підходів. Добір учнів здійснювався за принципом максимальної однорідності груп за віком, рівнем підготовки та мотивацією до навчання, що забезпечувало об'єктивність експерименту. Кількісні методи включали бальні оцінки письмових та усних робіт, підрахунок кількості правильно виконаних завдань і застосування рейтингової шкали для визначення рівня сформованості умінь. Якісні методи передбачали спостереження за навчальною діяльністю, аналіз змісту письмових текстів та усних висловлювань, а також анкетування і інтерв'ю для з'ясування суб'єктивного ставлення учнів до навчання.

Таким чином, організація педагогічного експерименту забезпечила комплексне, багаторівневе оцінювання впливу системи вправ на розвиток продуктивних умінь старшокласників, поєднуючи об'єктивні показники навчальних досягнень із суб'єктивними оцінками мотивації та ставлення до навчання.

3.2. Критерії та методи оцінювання сформованості продуктивних умінь

Для об'єктивної оцінки результатів педагогічного експерименту було розроблено систему критеріїв, яка дозволяє визначити рівень сформованості продуктивних умінь учнів старших класів у процесі навчання іноземної мови.

Для кожного критерію були визначені рівні сформованості умінь: високий, достатній, середній і початковий, що дозволяло здійснювати комплексне оцінювання як письмових, так і усних робіт учнів.

Методи оцінювання включали:

- **Аналіз письмових робіт** (есе, твори, звіти, проєктні матеріали) з урахуванням лексико-граматичної правильності, структурності, логіки викладу та творчого підходу.
- **Спостереження за усним мовленням** під час інтерактивних та проєктних завдань, зокрема оцінювання діалогічного та монологічного мовлення, використання мовленнєвих стратегій, вміння аргументувати та підтримувати комунікацію.
- **Анкетування та опитування учнів** для визначення рівня мотивації, ставлення до виконання завдань і відчуття успішності під час роботи з системою вправ.
- **Рейтингові шкали та бальна система** для порівняння результатів контрольної та експериментальної групи на різних етапах педагогічного експерименту.

Поєднання кількісних (бальні оцінки, рейтингові показники) та якісних методів (спостереження, аналіз текстів, інтерв'ю) забезпечило комплексне та об'єктивне оцінювання продуктивних умінь. Це дозволило визначити не лише рівень сформованості конкретних мовленнєвих навичок, а й загальну ефективність системи вправ, виявити сильні та слабкі сторони методики та сформулювати обґрунтовані педагогічні рекомендації для подальшого використання в навчальному процесі.

Система критеріїв та рівнів сформованості продуктивних умінь

Критерій	Високий рівень	Достатній рівень	Середній рівень	Початковий рівень
Лексико-граматична компетентність	Точно й різноманітно використовує лексику та граматичні структури; помилки поодинокі та не впливають на розуміння; мовні засоби повністю відповідають темі й стилю завдання	Загалом правильно використовує мовні засоби; незначні помилки не заважають комунікації; часткова стилістична невідповідність	Обмежений словниковий запас; систематичні граматичні помилки, що частково ускладнюють розуміння	Часті лексико-граматичні помилки; значні труднощі у доборі мовних засобів; порушення норм мовлення
Структурність і зв'язність	Текст, висловлювання	Загальна структура	Структура фрагментарна;	Відсутність чіткої

мовлення	чітко структуроване; логічна послідовність; активно використовують засоби зв'язку	збережена; можливі незначні порушення логіки або повтори	слабка логічна послідовність; обмежене використання сполучних елементів	структури; думки подані хаотично; зв'язність практично відсутня
Комунікативна ефективність	Повністю досягає мети спілкування; адекватно реагує на репліки співрозмовника; переконливо аргументує позицію	Загалом досягає комунікативної мети; реакції здебільшого адекватні; аргументація частково розгорнута	Комунікативна мета досягається лише частково; реакції уповільнені або шаблонні	Не досягає мети спілкування; труднощі у взаємодії; відповіді мінімальні або неадекватні
Творчий компонент	Високий рівень самостійності; оригінальні ідеї; креативні мовні рішення	Проявляє Елементи творчості; частково використовує нестандартні мовні засоби	Обмежена самостійність; переважає шаблонність	Відсутність творчого підходу; повне відтворення зразків
Мотиваційний аспект	Висока активність зацікавленість у виконанні завдань; ініціативна	Стабільна мотивація; виконує завдання без додаткового	Нестійка мотивація; потребує постійної підтримки	Низька мотивація; пасивність; уникання мовленнєвої

	участь у груповій та проектній роботі	стимулювання	вчителя	діяльності
--	--	--------------	---------	------------

3.3. Аналіз результатів експериментального навчання та рекомендації

Після завершення педагогічного експерименту було проведено комплексний аналіз результатів формувального та контрольного етапів з метою визначення ефективності розробленої системи вправ у розвитку продуктивних умінь старшокласників. Результати експериментальної групи порівнювалися з показниками контрольної групи, що працювала за традиційною методикою, що дозволило оцінити реальний вплив інтегрованого застосування інтерактивних, проектних та цифрових технологій на розвиток письма та говоріння.

Аналіз кількісних показників показав значну позитивну динаміку в експериментальній групі. Учні демонстрували покращення лексико-граматичної компетентності, структурності та зв'язності текстів, а також здатності до аргументованого висловлення думок у монологіях і діалогах. У контрольній групі приріст результатів був значно меншим, що свідчить про переваги використання системи вправ порівняно з традиційним навчанням.

Якісний аналіз письмових робіт та усного мовлення учнів експериментальної групи виявив посилення творчого компонента продуктивних умінь: учні більш активно застосовували нестандартні мовні конструкції, вміло інтегрували інформацію з різних джерел, проявляли креативність у вирішенні комунікативних завдань. Крім того, спостерігалася висока ступінь мотивації та залученості учнів до навчальної діяльності, що

підтверджувалося анкетуванням та спостереженням за участю у групових проєктних та інтерактивних вправах.

Результати експерименту дозволяють сформулювати ряд педагогічних рекомендацій для впровадження системи вправ у практику навчання іноземної мови:

1. **Системність і поетапність вправ** - навчальні завдання мають будуватися за принципом поступового переходу від підготовчих до творчих, що забезпечує розвиток письма та говоріння комплексно і послідовно.
2. **Інтерактивні методи** - рольові ігри, дискусії, колективне письмо та спільне редагування текстів слід застосовувати регулярно, оскільки вони стимулюють комунікативну активність та формують соціально-комунікативні уміння.
3. **Проектна діяльність** - використання навчальних проєктів у письмі та говорінні сприяє розвитку творчості, критичного мислення і самостійності учнів.
4. **Цифрові та онлайн-інструменти** - впровадження платформ для спільного письма, створення мультимедійних продуктів та онлайн-ролейових ігор підвищує мотивацію, дозволяє працювати в зручному темпі і сприяє розвитку автономності учнів.
5. **Рефлексія та самооцінювання** - регулярний аналіз власних результатів письма та усного мовлення, використання відеозаписів і коментарів однолітків дозволяє учням усвідомлювати прогрес і коригувати свої помилки.

Для візуалізації результатів педагогічного експерименту було побудовано діаграму рівня сформованості продуктивних умінь учнів експериментальної та контрольної груп до і після формувального етапу навчання (рис. X).

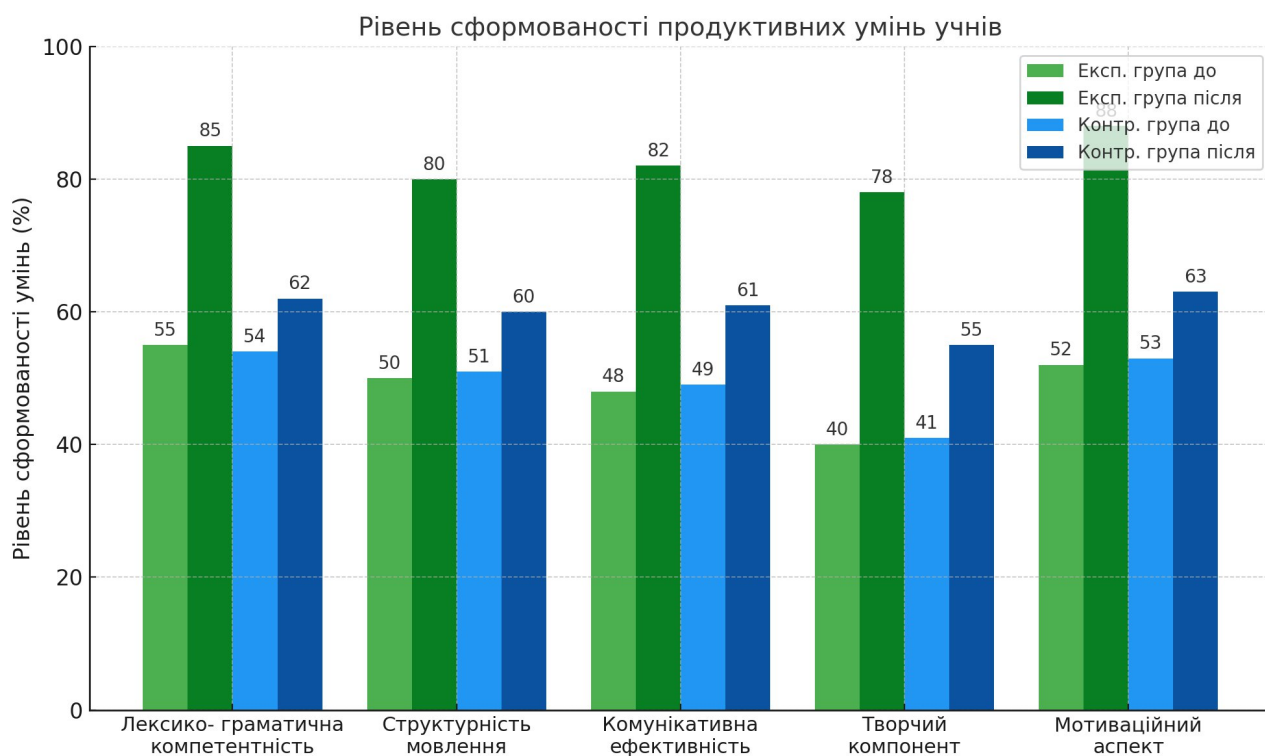
Показники, представлені на діаграмі, отримано на основі комплексного оцінювання письмових і усних робіт учнів відповідно до розробленої системи

критеріїв: лексико-граматична компетентність, структурність і зв'язність мовлення, комунікативна ефективність, творчий компонент та мотиваційний аспект. Для кожного критерію визначалися рівні сформованості (високий, достатній, середній, початковий), які в подальшому були переведені у відсоткові показники для узагальнення результатів у межах груп.

Оцінювання здійснювалося на констатувальному та контрольному етапах експерименту з використанням однакових завдань та єдиної шкали оцінювання, що забезпечило об'єктивність порівняння результатів. До аналізу залучалися: письмові тексти (есе, аргументативні абзаци, творчі роботи), усні висловлювання (рольові ігри, монологи, участь у дискусіях), а також результати спостереження та анкетування учнів щодо мотиваційного аспекту.

Як видно з діаграми, експериментальна група демонструє суттєве зростання показників за всіма критеріями після впровадження системи інтерактивних, проєктних і цифрових вправ. Найбільш помітна позитивна динаміка спостерігається у розвитку лексико-граматичної компетентності, комунікативної ефективності та мотиваційного аспекту. Натомість у контрольній групі, яка навчалася за традиційною методикою, зміни мають помірний характер і не охоплюють усі критерії однаковою мірою.

Таким чином, експеримент підтвердив, що системне поєднання інтерактивних, проєктних та цифрових методик у навчанні іноземної мови суттєво підвищує рівень сформованості продуктивних умінь старшокласників. Отримані результати підтверджують доцільність впровадження запропонованої системи вправ у практику шкільного навчання та можуть слугувати науково-методичною основою для подальших досліджень і розробок у сфері розвитку письма та говоріння.

Висновки до 3 розділу

Експериментальна перевірка розробленої системи вправ для формування продуктивних умінь старшокласників продемонструвала її високу ефективність і практичну значущість. Під час експерименту учні експериментальної групи показали значне покращення всіх ключових компонентів продуктивного мовлення - від лексико-граматичної компетентності та структурності текстів до комунікативної ефективності та творчого підходу до завдань. Ці результати свідчать, що системне поєднання підготовчих, контрольних і творчих вправ, інтерактивних методів, проєктної діяльності та цифрових інструментів дійсно сприяє всебічному розвитку письмових і усних умінь.

Особливо примітним є той факт, що учні експериментальної групи не лише покращили технічні навички мовлення, а й проявили більш високу мотивацію та зацікавленість у навчальному процесі. На відміну від контрольної групи, де результати змінились незначно, експериментальна група показала чітку позитивну динаміку у всіх оцінюваних критеріях, що підтверджує переваги запропонованої методики.

Крім того, експеримент дозволив зробити важливі висновки щодо організації навчального процесу. Системне впровадження вправ у поєднанні з інтерактивними та цифровими технологіями створює сприятливі умови для розвитку самостійності, креативності та комунікативної компетентності учнів. Отже, результати експерименту підтвердили практичну доцільність системи вправ і довели її здатність суттєво покращувати продуктивні уміння старшокласників. Впровадження такої системи у навчальний процес не лише підвищує рівень письмових і усних навичок, а й сприяє розвитку мотивації, креативності та впевненості учнів у власних можливостях. Цей досвід свідчить про важливість поєднання теоретично обґрунтованих методичних підходів із практичною діяльністю, що формує комплексні, стабільні та функціональні мовленнєві компетенції.

ВИСНОВКИ

У нашому дослідженні було розглянуто актуальну проблему формування продуктивних умінь учнів старших класів, яка є ключовою складовою іншомовної комунікативної компетентності. Письмо та говоріння виступають тими видами мовленнєвої діяльності, що найповніше відображають здатність учня створювати власні висловлювання, аргументувати, інтерпретувати інформацію та підтримувати спілкування в реальних або наближених до реальності ситуаціях. Водночас старшокласники нерідко зіштовхуються з труднощами, пов'язаними з недостатнім рівнем мовленнєвої автономії, невмінням структурувати висловлювання, обмеженим словниковим запасом та психологічними бар'єрами під час усного спілкування. Ці чинники гальмують розвиток їхніх продуктивних умінь і потребують науково обґрунтованої методики навчання.

У межах роботи ми визначили, що ефективним шляхом подолання цих труднощів є системний і поетапний розвиток продуктивних умінь на основі спеціально організованої системи вправ, створеної з урахуванням сучасних підходів до навчання - комунікативного, діяльнісного, компетентнісного та інтерактивного. Такий підхід дозволяє активізувати внутрішню мотивацію учнів, забезпечити поступовість формування мовленнєвих умінь та створити умови для практичного використання мови.

Мета магістерської роботи полягала у теоретичному обґрунтуванні, розробці та експериментальній перевірці ефективності системи вправ для формування продуктивних умінь старшокласників у видах мовленнєвої діяльності письмо та говоріння. Для досягнення поставленої мети були виконані такі завдання:

1. Досліджено сутність продуктивних умінь та їхню роль у вивченні іноземних мов. З'ясовано, що продуктивні уміння охоплюють здатність учня генерувати зв'язні, логічно побудовані усні та письмові висловлювання відповідно до комунікативного наміру. Аналіз наукової літератури дозволив

визначити структуру цих умінь та виокремити ключові компоненти: мовленнєвий, мовний, стратегічний, соціокультурний і когнітивний.

2. Проаналізовано психолого-педагогічні особливості учнів старших класів, які впливають на розвиток письма та говоріння. Старшокласники мають достатній рівень абстрактного мислення, проте часто стикаються з невпевненістю у власних мовленнєвих здібностях, що потребує створення підтримувального освітнього середовища та застосування методів, які активізують їхню особисту позицію й заохочують до висловлення думок.

3. Визначено роль комунікативного та діяльнісного підходів у навчанні продуктивних видів мовлення. Доведено, що саме ці підходи забезпечують природність навчальних ситуацій, спрямованість на реальне спілкування, розвиток автономії та формування умінь співпрацювати, аргументувати, обґрунтовувати позицію.

4. Розроблено та теоретично обґрунтовано систему вправ, яка охоплює підготовчий, тренувальний і творчий етапи формування продуктивних умінь. Вправи були спрямовані на розвиток лексико-граматичної бази, удосконалення мовленнєвих стратегій, формування зв'язності висловлювання, уміння взаємодіяти в групі та презентувати власні ідеї.

5. Визначено методичний потенціал проєктної діяльності, інтерактивних методів та цифрових ресурсів для розвитку продуктивних умінь. Встановлено, що поєднання традиційних і сучасних технологій сприяє підвищенню мотивації учнів, розвитку критичного мислення й формуванню комунікативних стратегій.

6. Проведено педагогічний експеримент, який дозволив перевірити ефективність запропонованої методики. Експериментальні дані засвідчили суттєве зростання рівня сформованості продуктивних умінь в учнів експериментальної групи порівняно з контрольною. Статистично підтверджено позитивний вплив системи вправ на розвиток умінь логічного викладу думки, аргументації, структурованого письма і мовленнєвої взаємодії.

У результаті дослідження було обґрунтовано наукові та методичні засади організації навчального процесу, спрямованого на розвиток продуктивних умінь. Підтверджено, що послідовне формування цих умінь неможливе без урахування психологічних чинників, впровадження інтерактивних технологій та забезпечення діяльнісного характеру навчання.

Експериментальна перевірка засвідчила, що розроблена система вправ є ефективним інструментом розвитку письма та говоріння, адже вона сприяє підвищенню мотивації, розвитку мовленнєвих стратегій і формуванню здатності до самостійного створення висловлювань різних типів і жанрів.

Отже, наше дослідження підтверджує, що системний, поетапний і діяльнісний підхід до формування продуктивних умінь старшокласників дозволяє зробити навчання іноземної мови більш результативним, осмисленим і близьким до реальних потреб сучасного учня, а також створює умови для формування іншомовної комунікативної компетентності на рівні, достатньому для успішної взаємодії у навчальних, професійних та соціальних ситуаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієць О. М. Психолінгвістичні засади формування дискурсного мовлення старшокласників. Київ : Педагогічна думка, 2020. 168 с.
2. Андрієць О. М. Розвиток ситуативного мовлення старшокласників у процесі навчання іноземної мови. Іноземні мови. 2019. № 2. С. 34–41.
3. Андрусенко І. В. Сучасні технології розвитку комунікативної компетентності учнів старшої школи. Проблеми підготовки сучасного вчителя. 2022. № 1 (25). С. 150–157.
4. Безкоровайна О.В. Вивчення іноземної мови за допомогою сучасних інформаційних технологій (інтернет-ресурсів) у навчально-виховній діяльності учнів старших класів. Випуск 11 (54), 2015. С. 72-75.
5. Бігич О. Б. Теорія і практика формування іншомовної комунікативної компетентності. Київ : Ленвіт, 2012. 312 с.
6. Борецька Г. Е. Методика навчання іншомовного говоріння у середній школі. Київ : Ленвіт, 2010. 216 с.
7. Британ Ю.В. Лінгво-дидактичні передумови застосування веб-ресурсів на уроках іноземної мови в профільній школі. Педагогічні обрії № 5-101, 2018. С. 49-52.
8. Вдовиченко А. О. Формування продуктивних умінь у старшокласників в умовах профільного навчання. Науковий вісник МНУ ім. В. О. Сухомлинського. 2022. № 3 (82). С. 94–101.
9. Дробаха Л. Semantic Variation of English Borrowings in the Ukrainian Language. Актуальні проблеми сучасної філології та методики викладання іноземних мов. Одеса: Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського, 2020. С. 29–32.
10. Євтушенко О. В. Інтегративний підхід до формування продуктивних умінь у вивченні іноземної мови. Іноземні мови. 2019. № 1. С. 25–31.
11. Жовнич О. В. Можливості інформаційно-комунікаційних технологій і іншомовній підготовці студентів ВНЗ. Modern methods, innovations and

12. Operational experience in the field of psychology and pedagogics. 2017, с. 54.
13. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
14. Ігнатова О.М. Траєкторія професійного розвитку вчителя іноземних мов: європейський досвід. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Київ. 2022. Спецвипуск. Т. №1. С. 100–105.
15. Карпа І. Не можеш сказати — пиши! Онлайн-курс МОН України. URL: <https://mon.gov.ua> (дата звернення: 10.10.2025).
16. Концепція Нової української школи. Київ : МОН України, 2016. 40 с.
17. Костюк Н. М. Теоретичні основи формування продуктивних мовленнєвих умінь у старшокласників. Вісник ЖДУ ім. І. Франка. 2020. № 2 (101). С. 127–133.
18. Морська Л.І. Навчання іноземних мов з використанням інформаційних технологій як нова форма організації навчального процесу. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова: зб. наук. праць. Київ, 2007. Вип. 6 (16). Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики. С. 136-142.
19. Ніколаєва С. Ю. Методика навчання іноземних мов у середніх навчальних закладах. Київ : Ленвіт, 2002. 328 с.
20. Ніколаєва С.Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу. Іноземні мови. – 2010. № 2. С. 11–17.
21. Овчарук О.В., Гриценчук О.О., Іванюк І.В., Кравчина О.Є., Малицька І.Д., Сороко Н.В. Європейський досвід розвитку цифрової компетентності вчителя в контексті сучасних освітніх реформ. Інформаційні технології і засоби навчання, 2018. 3 (65). С. 316–336.
22. Олесюк Л.В. Характеристика іншомовної лексичної компетенції. Огляд цілей формування лексичної компетенції в учнів початкової, основної і старшої школи. Оцінка визначення поняття лексичного мінімуму, етапів та основних засобів формування лексичної компетенції, 2018.

23. Павлова Л. С. Розвиток письмового мовлення старшокласників у процесі навчання іноземної мови. Педагогічний альманах. 2021. № 48. С. 54–59.
24. Паліхата О., Штафірна С. Методичні засади розвитку риторичної компетентності старшокласників. 2021. № 4. С. 23–29.
25. Пастушенко Т. І. Формування продуктивних видів мовленнєвої діяльності у школярів. Педагогічний альманах. 2021. № 49. С. 34–38.
26. Писаренко, В.І. Використання комп'ютерних технологій в навчанні іноземних мов / В.І. Писаренко // Відкрита освіта, 2004. -№1. - 17 с.
27. Побережна Н.О. Педагогічна майстерність викладачів іноземної мови в організації навчального процесу на основі інноваційних інформаційних технологій. Кривий Ріг, 2014. Вип. 41. С. 261-268.
28. Подзигун О.А. Інформаційні технології як засіб інтенсифікації вивчення іноземної мови для професійного спілкування стаття. Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. Випуск 52. Київ-Вінниця: «ТОВ фірма «Планер», 2018. с. 389-393.
29. Попов В. Д. Формування мовленнєвої культури старшокласників у позакласній діяльності. Педагогічні науки. 2020. № 92. С. 84–90.
30. Смоліна С. В. Формування комунікативної компетентності учнів старшої школи. Харків : Основа, 2014. 192 с.
31. Смоліна С. В. Методика формування іншомовної лексичної компетенції. Іноземні мови. 2010. № 4. С. 16–23.
32. Тарнопольський, О. Б. Використання Інтернет-технологій у навчанні англійської мови для професійного спілкування студентів немовних спеціальностей. ВІСНИК Житомирського державного університету імені Івана Франка (53), 2010. pp. 47-51
33. Хвостик Л.І. Розвиток комунікативних здібностей учнів через використання інтерактивних технологій. 2012. № 10. С. 35-38.
34. Черниш В.В. Інформаційно-комунікаційні засоби професійно-педагогічного спілкування та навчання іноземних мов: посібник. 2012. - 64 с.
35. Adkins S. S. The 2016 Global Learning Technology Investment Patterns. Metaari advanced learning technology research. 2017. 43 p.

36. Allen J. *Techniques in Teaching Writing*. Oxford : Oxford University Press, 2008.
37. Beckett G. H., Miller P. J. *Project-Based Second and Foreign Language Education*. Charlotte : Information Age Publishing, 2006.
38. Bell T. *Project-Based Learning for the ESL Classroom*. TESOL Journal. 2010. Vol. 1 (1). P. 45–62.
39. Benson P., Reinders H. *Beyond the Language Classroom*. Basingstoke : Palgrave Macmillan, 2011. 245 p.
40. Brown H. D. *Teaching by Principles*. White Plains : Pearson Education, 2014.
41. Brown J. D., Abeywickrama P. *Language Assessment: Principles and Classroom Practices*. White Plains : Pearson, 2010. 408 p.
42. Bruffee, K. *Collaborative Learning: Higher Education, Interdependence, and the Authority of Knowledge* Baltimore, MD, USA: The John's Hopkins University Press.
43. Byrne D. *Teaching Writing Skills*. London : Longman, 1993. 154 p.
44. Cahyono B. Y., Widiati U. *The Teaching of EFL Writing in the Indonesian Context*. TEFLIN Journal. 2006. Vol. 17(2). P. 175–187.
45. Cameron L. *Teaching Languages to Young Learners*. Cambridge : Cambridge University Press, 2001. 256 p.
46. Council of Europe. *CEFR Companion Volume*. Strasbourg, 2020. 235 p.
47. Cumming A. *Goals for Second Language Writing Instruction*. Journal of Second Language Writing. 2001. Vol. 10. P. 33–52.
48. Dörnyei Z. *Motivational Strategies in the Language Classroom*. Cambridge : Cambridge University Press, 2020. 236 p.
49. Dörnyei Z., Ushioda E. *Teaching and Researching Motivation*. 2nd ed. Harlow : Pearson, 2011. 368 p.
50. Ellis R. *Task-Based Language Teaching: Theory and Practice*. Oxford : Oxford University Press, 2018. 337 p.
51. Flowerdew J., Peacock M. *Research Perspectives on English for Academic Purposes*. Cambridge : Cambridge University Press, 2001. 276 p.
52. Haines S. *Projects for the EFL Classroom*. London : Nelson, 1989. 128 p.
53. Harmer J. *How to Teach Writing*. Pearson Education, 2004. 154 p.

54. Harmer J. The Practice of English Language Teaching. 5th ed. Harlow : Pearson Education, 2015. 446 p.
55. Harris K. R., Graham S. Self-Regulated Strategy Development in Writing. New York : Guilford Press, 2009. 352 p.
56. Hedge T. Writing. Oxford : Oxford University Press, 2005. 168 p.
57. Hyland K. Teaching and Research Writing. London : Routledge, 2016. 280 p.
58. Ladson-Billings G. Toward a Theory of Culturally Relevant Pedagogy. American Educational Research Journal. 1995. Vol. 32 (3). P. 465–491.
59. Littlewood W. Communicative Language Teaching. Cambridge : Cambridge University Press, 1981. 108 p.
60. Martin J. R., Rose D. Genre Relations: Mapping Culture. London : Equinox, 2008. 224 p.
61. Metaari's Learning Technology Research Taxonomy. Research Methodology, Product Definitions and Licensing Model. Metaari advanced learning technology research. 2017. 60 p.
62. Nation I. S. P. Teaching ESL/EFL Reading and Writing. New York : Routledge, 2009. 312 p.
63. Nunan D. Task-Based Language Teaching. Cambridge. 2004. 200 p.
64. Richards J. C. Communicative Language Teaching Today. Cambridge : Cambridge University Press, 2006. 54 p.
65. Scrivener J. Learning Teaching. London : Macmillan, 2011. 416 p.
66. Storch N. Collaborative Writing in L2 Classrooms. Bristol : Multilingual Matters, 2013. 208 p.
67. Swain M. The Output Hypothesis: Theory and Research. Handbook of Research in Second Language Teaching and Learning. Mahwah, NJ : Lawrence Erlbaum, 2005. P. 471–483.
68. Thomas J. W. A Review of Research on Project-Based Learning. San Rafael : Autodesk Foundation, 2000. 45 p.
69. Thornbury S. How to Teach Speaking. Pearson Education, 2005. 146 p.
70. Ur P. A Course in Language Teaching. Cambridge : Cambridge University Press, 2012. 375 p.

71. Willis J. A Framework for Task-Based Learning. London : Longman, 1996.
173 p.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкетування вчителів

1. Ваш педагогічний стаж:
 - до 3 років
 - 3–5 років
 - 6–10 років
 - понад 10 років
2. Класи, з якими Ви працюєте:
 - 5–9
 - 10–11
3. Яку іноземну мову Ви викладаєте?
 - англійську
 - іншу (вказіть) _____
4. Які види мовленнєвої діяльності, на Вашу думку, є найбільш складними для старшокласників?
 - усне монологічне мовлення
 - діалогічне мовлення
 - письмове мовлення
 - аргументація та логічне викладення думок
5. Як часто Ви цілеспрямовано працюєте над розвитком письма та говоріння?
 - на кожному уроці
 - регулярно, але не системно
 - епізодично
 - переважно зосереджуюся на мовних аспектах (лексика, граматика)
6. Які інтерактивні методи Ви використовуєте на уроках? (можна обрати кілька варіантів)
 - рольові ігри

- дискусії / дебати
- робота в парах і групах
- взаємне оцінювання (peer feedback)
- колективне письмо
- не використовую

7. Як Ви оцінюєте вплив інтерактивних методів на розвиток усного мовлення учнів?

- дуже позитивний
- радше позитивний
- незначний
- не помічаю впливу

8. Чи сприяють, на Вашу думку, інтерактивні методи зниженню мовленнєвої тривожності учнів?

- так
- частково
- ні

9. Чи використовуєте Ви проєктні завдання у навчанні іноземної мови?

- регулярно
- іноді
- рідко
- не використовую

10. Які продуктивні уміння найбільше розвиваються під час проєктної діяльності?

- письмове мовлення
- усне мовлення
- аргументація
- співпраця та комунікація
- мотивація до навчання

11. Які цифрові інструменти Ви використовуєте для розвитку письма та говоріння?

- Google Docs

- Padlet
- Canva
- відео-/аудіозаписи
- не використовую

12. Як цифрові інструменти впливають на мотивацію учнів?

- значно підвищують
- частково підвищують
- не впливають
- знижують мотивацію

13. Чи застосовуєте Ви критерії оцінювання письмових і усних робіт?

- так, постійно
- іноді
- ні

14. Чи використовуєте Ви самооцінювання та взаємооцінювання учнів?

- так, регулярно
- іноді
- ні

15. Чи вважаєте Ви доцільним системне поєднання інтерактивних, проєктних і цифрових методів для розвитку продуктивних умінь старшокласників?

- так
- частково
- ні

16. Які основні труднощі виникають під час впровадження таких методів? _____

17. Ваші рекомендації щодо вдосконалення навчання письма та говоріння _____

Анкетування учнів

1. Ваш клас _____
2. Яку іноземну мову Ви вивчаєте? _____
3. Чи подобається Вам вивчати іноземну мову?
 - так
 - частково
 - ні
4. Наскільки цікаво для Вас виконувати письмові завдання на уроках іноземної мови?
 - дуже цікаво
 - цікаво
 - не дуже цікаво
 - не цікаво
5. Наскільки зрозумілою для Вас є структура письмових завдань?
 - завжди зрозуміла
 - переважно зрозуміла
 - іноді зрозуміла
 - рідко зрозуміла
6. Чи допомагають інтерактивні та проєктні завдання у розвитку Ваших навичок письма?
 - значно допомагають
 - частково допомагають
 - мало допомагають
 - не допомагають
7. Які вправи на письмо Ви вважаєте найбільш корисними?
Напишіть кілька прикладів:
8. Наскільки цікаво для Вас брати участь у рольових іграх, дискусіях, дебатах на уроках?

- дуже цікаво
- цікаво
- не дуже цікаво
- не цікаво

9. Чи допомагають ці активності підвищувати Вашу впевненість у говорінні іноземною мовою?

- значно допомагають
- частково допомагають
- мало допомагають
- не допомагають

10. Які види усних завдань Ви вважаєте найефективнішими для розвитку говоріння? _____

11. Чи використовували Ви на уроках такі цифрові платформи як Google Docs, Padlet, Canva, Flip або Zoom?

- так
- іноді
- ні

12. Наскільки ці інструменти допомагають Вам у навчанні та розвитку мовленнєвих умінь?

- дуже допомагають
- частково допомагають
- мало допомагають
- не допомагають

13. Чи відчуваєте Ви мотивацію виконувати інтерактивні та проєктні завдання?

- завжди
- часто
- іноді
- рідко

14. Наскільки Ви задоволені своїм прогресом у письмі та говорінні за останній навчальний період?

- дуже задоволений(а)
- задоволений(а)
- частково задоволений(а)
- незадоволений(а)

15. Що, на Вашу думку, допомагає найкраще розвивати навички письма та говоріння?

16. Які методи чи завдання Ви хотіли б бачити на уроках більше?
